

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

LETNIK XXXVI.

ŠTEV. 4.

APRIL 1916

Vsebina aprilovega zvezka:

1. Iv. Albrecht: <i>Večerna molitev. — V svet</i>	145
2. Fr. Albrecht: <i>Pojdi z menoj!</i>	146
3. Dr. Ivo Sorli: <i>Štefan Zaplotnik. (Dalje.)</i>	147
4. Fr. Albrecht: <i>Notturmo</i>	156
5. Dr. Pavel Grošelj: <i>Astronomski pomenki. (Dalje prih.)</i>	157
6. Fr. Albrecht: <i>V polnoč gredo ure</i>	168
7. Ribičič Josip: <i>Razvaline. (Konec.)</i>	169
8. Ivan Podrobnik: <i>Izza zavese. (Dalje.)</i>	180
9. Književna poročila	186

Dr. Ivan Podrobnik: *Silvin Sardenko, Nebo žari. Pesmi.* — Dr. Fr. Ilešič: *Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti in umjetnosti“ v Zagrebu za leto 1915.* — Pav. Flerè: *Otto Hauser, Die Lyrik des Auslands seit 1800. — Popravek.*

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in odgovorni urednik: Valentin Kopitar.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Ivan Albreht:

Večerna molitev.

Čakaj, življenje, postoj!
Trpko si, mrzlo in trdo —
vendar še rad bi s teboj.

Leta so v cvetju — kaj meni bolešt!
Pot naj bo kriva, pot naj bo prava —
kje naj si iščem uglajenih cest,
kadar smrt kaže koščeno mi pest!

Čakaj, življenje, postoj!
Rad bi v skrivnosti in rad bi bil tvoj:
Ne kot junak, ki gre boj bojevat,
ampak kot gost in le vabljeni svat
v tajni ljubezni drhtečih noči . . .

Tam bi še čul, kaj nebo si šepeče,
kaj si obljublajo zvezde blesteče,
kaj si prisegajo vetri v daljini.

Vzemi, življenje, objemi me, primi,
da se še enkrat vsa kri raziskri mi,
v ognju vzplamtijo mi bolne oči . . .

Kratki so hipi . . . življenje, postoj!
V zadnjem trenutku še rad bi bil tvoj.

V svet.

Hej, v svet, le v svet
kot v vetru cvet,
visoko do neba,
globoko do pekla —
naj bo že blaženost,
naj bo trpljenje —
le v svet, v široki svet!

In vi z menoj, prešerni sni,
 drugovi divjih, vročičnih noči,
 da misel vsa se razgori
 in hip si večnost pribori
 v prešernem svetu . . .

Še ti, mladost, ti dušica, z menoj,
 tvoj smeh, tvoj jok in tisočere nade! —
 V trenutkih trpkih sem jih pil
 in zdaj sem tvoj.

Bolestna je življenja cesta,
 ostani mi družica zvesta,
 mladost, za ta razkošni boj!

Fr. Albrecht:

Pojdi z menoj!

Pojdi z menoj v plameneči večer!
 Zarje na nebu kot baklje prižgane
 sijajo nama do fate morgane
 najinih daljnih in skritih svetov?

Polje zdaj diše rahleje in tišje,
 solnčne ognjene ljubezni pijano,
 pojdi z menoj! Ne trepeči pred mano,
 že te poljubljam kot solnce polje!

Ali te strah je nebeških požarov,
 solnčne strasti, ki nebo je objela
 in je v objemu molče izgorela, —
 ali se plašiš teh mojih oči?

Nič se ne boj, vsa se k meni privij
 sem na srce, na to veliko rano!
 Svet je razpal to minuto pred mano . . .
 Ali me ljubiš? Z menoj ti umri!

*Bil bi pesnik ta moj
 prijatelj. Albert —
 pesnik bi bil: Ja mi
 tako neizgovorno temen.
 — Prešerni; več Prešerni.*

Dr. Ivo Šorli:

Štefan Zaplotnik.

Povest veselega človeka.

(Dalje.)

VI. poglavje.

Kako Štefan Zaplotnik pod križi pada in vstaja.

Dasi je človek sam zase soliden, se mu vendar ne posreči, da bi stal vedno le na strani vseskozi solidnih in spoštovanja vrednih oseb.

Toliko laže je v našem slučaju govoriti za Štefana Zaplotnika, kakor stoji namreč vsaj do te dobe pred nami; zakaj o njem pravzaprav se niti ne more trditi, da je bil nesoliden človek. Ni bil brezveren, ni krel, ni izostajal od maše, lepo je spoštoval svojo mater do njene smrti, skratka: poslušal je vse božje, cerkvene in človeške postave.

In nasprotnega mu pravzaprav tudi nihče očital ni. Dražilo je vrle Strniščane le to, ker je od takrat, ko je pričel učitelj poučevati petje, naravnost ponorel. Skoraj vsak ljubi večer je bil v vasi, zbiral fante in dekleta in ni nehal prej, dokler ni spraval vseh v društvo.

Mladim bi človek ne zameril toliko, dasi vse to ni nič za kmeta, ki naj gre spat, ko je delal ves dan in je truden, da drugo jutro lahko vstane. Ali če počenja star človek take otročarije . . .!

Zaplotnik je dobro vedel, kaj ljudje mislijo in govorijo, ali ni se brigal. Hodil je k vsaki pevski vaji in je dajal dober zgled. Po vaji pa je stopil navadno z učiteljem in še nekaterimi drugimi v gostilno, izpil svojo četrtinko vina, se kaj pomenil in je odšel potem domov.

Tu pa ga je čakalo vedno isto: ploha očitaj in hudih besed.

„Nehaj, žena, nehaj, ali pa povej že enkrat kaj novega!“ je mrmral, ko se je razpravljajal.

Šele, ko je bila prišla ona takrat z najhujšim na dan, da pojde v nedeljo kar nad učitelja in da ga ošteje vpričo vseh ljudi, zakaj ji zapeljuje moža in ga spravlja v greh, še le tedaj je privzdignil svoj glas in zagrozil tako:

„Tisto pa le poskusi, sem ti že rekel enkrat!“

Nazadnje se je vendar malo bal, da bi res ne naredila škandala.

V takih hipih je globoko v srcu začutil veliko grenkost. Kako lepo bi bilo, če bi imel ženo, ki bi razumela in bi ga sodila drugače nego drugi ljudje! Ali glej, tudi ona je rekla, da pohajkuje, če je stopal pod svojimi drevesi in gledal skrbno od veje do veje; tudi ona je rekla, da zapravlja čas, ako je kopal ozke rove od vode na vse strani čez travnike in pobiral kamenje in zagrebal krtine, da bi ne bilo pege madeža na njihovem svetlem licu; in naravnost zdvijala je časih, če je zalival pod noč nasade ter povezoval in podpiral cvetice.

Ali res ni videla ali ni hotela videti, kako je plačal upnika za upnikom, kako si je širil posestvo na vse strani in preobračal prej puste grive, da je pognala že drugo spomlad bujna trava na njih, ali zažarelo kar naenkrat bogato klasje tam, kjer je prej prilezlo skozi leta in leta kvečemu nekoliko borega krompirja iz zemlje?

„Kdo je pa delal?“ se je razsrdila, ko je pokazal z roko tja in jo pogledal. „Ali si že pozabil, koliko si plačal delavcem, da so ti znosili gnoj gor in razkopali? In kdo ti je nasejal in oplel? Ti si polegal spodaj po sencah, mi pa smo se pekli v solncu in delali. Kar molči rajši, da te ne bo še bolj grdo gledati!“

Kaj bi na to? Skomizgnil je in odšel molče po ravni poti čez travnik in krenil potem navzgor v brdo, kjer so bile njive.

Pravilno, kakor na papirju, je bil izrezal pred leti iz zelenega brega dolgo in široko zaplato sveta na solnčnem kraju in se lotil obdelovanja. Ena vrsta je bila graha, druga, enako široka, konopelj, tretja pšenice, četrta koruze, potem ena rži, naslednja detelje in tako po redu druga nad drugo.

Zaplotnik se je ustavil na ovinku, odkjer se je videlo najlepše. S tem, kako se najbolje in najumneje obdeluje, ni mogel vedno pretolči ne pri ženi, ne pri ljudeh; ali razvrstitve in množine vsakega pridelka, tega bi ne bil prepustil za nobeno ceno drugemu. V nekaterih stvareh je bilo ž njim vse zastonj, čeprav se ni rad prepiral. Zato pa mu je bilo tako veselje, gledati ravne vrste od enega konca lepo vzbočenega brda do drugega, kakor bi imel človek stran pestro tiskanih mašnih bukev na oltarju od daleč pred seboj, da se vidijo vrste samo še kot pasovi od enega kraja do drugega.

Časih je potegnilo malo vetra in je šlo hitro tja čez žito, da se je prelivalo klasje in se zasvetilo po brazdah v širokih plasteh, zdaj tu zdaj tam, kakor poletu, ko letijo oblaki mimo solnca . . .

Tako je postalo Zaplotniku zopet čisto in lahko pri srcu. Lepo bi bilo seveda, si misli zopet, če bi imel žensko, s katero bi se lahko kaj pomenil, s katero bi prej pretresla vsako novo njegovo misel in ki bi mu dala tudi sama kak nasvet. Spočetka bi ne mogla zadeti vselej pravega. Nikjer ni bila po svetu in nobene pouka ni imela ne z doma, ne iz šole; ali to je čutil, da bi se lahko polagoma uživila v njegove namene, umela, kaj je njegov cilj in obrnila potem še svoje misli na tisto stran, da bi šle njegove in njene vštric po isti poti. In potem bi mu ona povedala od tam sem, kam se že vidi zdaj, kakor če gre kdo pred drugim po cesti iz Strnišča v Hruškovje in pride prej na ovinek za Ravnarjevo hišo, odkoder se odpre pogled na ono stran.

Prav tako ji je bil tudi povedal to stvar takrat, pred kakimi šestimi leti, ko je bil sedel dolgo časa gori na brdu, gledal dol proti domu, premišljeval vse to in prišel potem k njej pred hišo, kjer je držala v naročju Zorko in jo dojila, še vsa mlada in lepa, da se mu je zganilo v srcu, ko ji je zrl od strani v zdravo, lepo belo in rdeče lice. Ali ona ga je samo gledala, ko ji je govoril kakor še nikdar prej. Celu za roko jo je bil prijel. Ali, ko je bil končal, je rekla tako:

„Meni se zdi, da danes nisi bil samo gori na brdu, ampak še malo naprej. Zato te pa tudi ni bilo toliko časa od nikoder.“ Tako je rekla in s hudobnim smehom je vstala.

„Kaj hočeš reči?“ je vprašal temno.

„Če bi bil popoluoma trezen, bi vendar ne preganjal praznih kvant. To začneš zmerom, če prideš opit odkod.“

„Ali si me videla kdaj opitega?“

„Opitega! Ne rečem, da se ravno valjaš, ali privoščiš si ga le. No, pa saj pri tebi je vedno isto: ti misliš, da si rojen samo za dobro, delo in trpljenje je za druge.“

Ostal je sam pred hišo in lotila se ga je zopet potrlost.

„Saj je vse zastonj!“ je vzdihnil. „Če ne govorim ravno o senu ali živini, sem ji pijan!“

Pa tudi to bo prešlo. Že zdaj čutim, da bo prešlo . . .

Ali ta ženska res nima srca? . . . Nazadnje imajo le prav mestni pisatelji, ki pravijo, da kmečki človek nima srca . . . Če ga imam jaz, pa bi mi odgovorili: „Saj ti nisi pravi kmet, ti si bil po svetu, si videl in čital in mislil.“ Toda ne, ni to tako! So tu tudi še druga dobra, mehka srca, leže razmetana kakor med kamenjem . . . Tale Ravnarica tu gori za brdom. Ona tako dobra, krotka, pametna in

tako drobna ženska, da bi se jo človek bal dotakniti, on pa jo suva skoz življenje kakor birič obsojenko.

In zopet jo vidi pred seboj, ko je stopil lani po opravih v hišo in jo je našel jokajočo na stopnicah v veži z otročičkom v naročju, tako še mlado in lepo, kakor je bila takrat, ko je imela sedemnajst let . . .

Odtokrat je stopil večkrat gor, da jo potolaži in da sta se pomenila. In Štefan je gledal rad v njene tihe, žalostne oči in je rad poslušal njen mehki glas.

Videl je dovolj po svetu, slišal je dovolj in bral dovolj, da je vedel, kaj ju vleče drugega k drugemu. Časih, ko je sedel sam na brdu ob svojih njivah in gledal dol na svojo hišo, ki je kipela njena rdeča streha iz živega zelenja, si jo je mislil, kako hodi spodaj pod njegovimi jablani in breskvami, in sebe ob njeni strani. In kako mu je dobro pri srcu, ko se veseli z njim vred blagoslova božjega, kakor se veseli sirota zdaj celo svojih bornih cvetic na oknih; in mislil si je, kako lepo bi bilo, če bi bila ona tam, kjer je zdaj tale osorna, njegovemu srcu tuja ženska, ki je njegova žena . . .

Ali če je postala slika pod njim le preveč lepa, če so se zasvetile tam spodaj z vseh vej breskve in jabolka in hruške kakor da so iz čistega zlata, če se je razlilo iz lepih oči njegove prijateljice tu gori za brdom le preveč globokomodre, tihe luči čez vse njegove njive in vse njegove travnike, če se mu je razširilo srce le preveč sladko v prsih, — tedaj je hitro vstal in se napotil po klancu navzdol, ker je vedel, da je tako njegova usoda in da ne more biti nikdar drugače. Tu spodaj pod to rdečo streho bo živel do smrti, kakor živi zdaj; in nekega dne pridejo, ga zabijejo v krsto, ga vzdignejo in ga ponesejo po oni strani hriba gor proti cerkvi.

Nekoč, ko je bil dolgo časa gori pri prijateljici in sta se pogovarjala posebno toplo, — same navadne stvari, ali v njeni družbi je bilo vse prisrčno in gorko, — in ko je prišel potem na brdo nad svojo hišo ter začul že od daleč, kako je kričala spodaj žena s svojim odurnim glasom nad otroci, tedaj ga je zgrabilo tako, da se je zgrudil na parobek in si pokril z obema rokama obraz. In videl je čisto natanko to dolgo pot tja v daljo in sebe vsega sključenega na njej; in tam zadaj na obzorju kupček zemlje in črn lesen križec na njem, sredi drugih bornih črnih križcev, vse tako natanko, da bi bil pokazal s prstom tja . . .

In prišla mu je zopet na um pesem, ki jo je nekoč čital nekje, in ki se je tako prilegala njegovemu srcu:

Raz drevje list za listom trudno
na pot pred mano naletava . . .
Ko vmirajočih šepetanje
skoz gost samotni plaho plava.

Težko vmiranje to je zreti . . .
Naj vihra rajši bi prihrula,
in v eni sami divji noči
besneča sila gozd osula!

Težko vmiranje to je zreti,
pogrezovanje to v temoto . . .
Strt rajši v eni sami vihri,
strmel v življenje bi praznoto!

*

Ali Štefan Zaplotnik je bil preveč otrok življenja, da bi mogla dolgo ležati žalost na njem. Če se je tudi za trenutek stemnilo nad njim nebo, kar naenkrat se je razpočilo gori nekje, je zažarelo, se zasmejalo svetlo in veselo prav do njega.

Človek bi rekel, tolažba! Ali tolažba bi bila, če bi bil našel izhod, da bi mu ne bilo treba več tja, kamor ga je tiralo. Če bi bil sklenil zdajle v srcu, otročji kakor je časih bil, da izpuli jutri ali pojutranjem naenkrat usodi svojo roko, ko bi najmanj mislila, jo ubere potem naravnost tja čez senožeti tako hitro, da ostane ženska s svojimi slonastimi, nerodnimi nogami že čez hip daleč za njim in da ji pomiga končno izza obzorja sem celo z roko, predno izgine — to se pravi: če bi se bil Štefan Zaplotnik odločil, da jo mahne pogumno, skoro tako nag in bos kakor nekoč, zopet ven v svet, krpate čevlje za par grošev, da more z njimi zopet za prihodnjo brdo, rajši, nego da bi gnil, vržen na dno te ozke dubline; če bi bil storil Štefan Zaplotnik tako, bi rekel človek: spomnil se je, da vendar ni priklenjen in se je zasmejal, kako da se ni spomnil prej. Toda vsega tega ni bilo. Ne, so ljudje, ki se nasmehnejo brez vsakega vzroka in jim ni treba pokazati nič veselega. Žalost sama se jim zazdi naenkrat vesela, in celo taki so, da ti rečejo kar v obraz: Čemu bi človek posedal z žalostjo ob studentu solza, ko radi tega ne bo nič manj žalostno in ti zagrne celo še tesneje

svoj črni plašč okrog pleč? Nobene pameti ni v takih besedah, ali njim je pomagano.

Tako si je rekel Štefan Zaplotnik: Kaj bi strmel v križce na obzorju? Seveda so tam in čakajo; ali pot je vendar še dolga, in bogve, ali bo res tako prišlo, kakor se zdi odtod. Od daleč sem zagledal široko belo pego čez senožet in sem mislil, da je goličava in pesek na njej; pridem tja, pa vidim, da je samo belo cvetje, kamor ti seže oko. Tako se človek moti iz daljave.

Pri vsem tem pa je dobro del, da so sanje sanje. Kajpada takrat, ko je odhajal z osemnajstimi leti ven v beli svet, takrat še ni bilo izključeno, da bi se ne zaljubila zlatolasa tujka zunaj kje v neznani daljni tujini vanj. Ali pa bi se mu primerilo kaj drugega čudovitega in samo v sanjah pričakovanega. To se pravi: človek niti v sanjah ne pričakuje, ali krasno je, da vendar lahko sanja o tem. Stopa po cesti, po sredi duhtečega gozda. Kdo pravi, da je čevljarški pomagač? Kaj bi torej bil? Recimo general, slaven vojskovodja. Vsa obleka se mu sveti zlata; ostroge zvene na nogah, časih udari sablja ob nje: del si je bil kljuko svoje palice v levi žep. Zadaj korakajo polki v dolgih vrstah, da se trese zemlja. A še bolj se trese pod njegovimi koraki. Prsi so mu napete in glavo ima nagnjeno ošabno nazaj. Čuj! Za brdom je nekaj zagrmelo. Sovražnik! Vojskovodja Štefan zgrabi z desnico sabljo, jo potegne skozi palec in kazalec leve roke in jo dvigne visoko nad glavo. Čete obstoje kakor pribite. On pa se obrne in pogleda čez nje, da se zganejo pod njegovim ostrim pogledom . . . Na to zavihti zopet sabljo nad seboj, krikne med trume silno besedo in divja pred njimi po lahko se vzpenjajoči poti navzgor, da vidi z vrha, kam naj se navale.

Evo, in zdaj je gori . . .

Toda tik pod njim leži zelena tiha dolina, vsa posejana z belimi mirnimi vasicami in na prvem zvoniku bere že lahko, koliko je ura. Uh, zopet ljudje, zopet hiše! . . .

Štefan Zaplotnik se je spomnil vsega tega, vseh teh sladkih ur po belih samotnih cestah in čudil se je, da se jih ne spominja večkrat. Pa zdaj pojdi in sanjari, če moreš tako! Tudi zdaj koraka rad še sam po tihi cesti, stokrat rajši nego v vsakdanji družbi. In lepe, prijetne misli ga spremljajo, da se tudi zdaj zdrzne, ko pride zopet med ljudi; ali kaj bi si rekel, če bi zdaj potegnil prekljo iz plota, jo potisnil za pas in mislil, da je general? Še premišljuje lahko

prijetne stvari, ali kako bi pozabil, da je Štefan Zaplotnik in da ne bo nikdar nič drugega?

A zakaj bi tudi pozabljal! Saj tu je njegova moč. Štefan Zaplotnik in nič več in nič manj! Kaj bi njemu bogastvo! Dovolj ima, kolikor je in še od tega daja. Kaj njemu čast! Da je hotel, davno že bi bil župan in tudi deželno poslanstvo so mu ponujali! Toda Štefan Zaplotnik vsega tega ni hotel za nič. Dva, tri dni te veseli, potem si zopet kakor prej. In ker veš to že naprej, se ne pehaš, da nisi drugim na poti, ki iščejo svoje sreče zunaj po cestah.

Tako živiš pravzaprav vsak dan posebej in vsakega zase. Nazaj ne gledaš, naprej ne gledaš, in če se odpro proti tvoji volji duri za teboj ali pred teboj, se ti zgodi le redko, da se nasloniš za hip čez plot in se zagledaš ven v dni, ki so bili ali pa, ki bodo.

Zato torej se je vsakokrat razpočilo nekje gori nad Štefanom Zaplotnikom, ko se je bilo za hip stemnilo v njegovem srcu, in je zažarelo in se je zasmejala; in zato se je tako hitro in lepo zopet umirila njegova duša.

VII. poglavje.

Štefan Zaplotnik poje.

Županova hiša v Strnišču je bila zidana v strmini tik ob poti, tako da je moral iti po majhnem klancu navzdol, kdor je hotel v izbo, v nadstropje pa se je stopilo kar s ceste; in sicer najprej v vežo in iz te naravnost v pevsko sobo. Župan je bil podedoval po stricu v mestu velik star harmonij in je zdaj rad dovolil učitelju, da je poučeval fante in dekleta na njem.

Jesenko je vedel, da je treba pričeti z nekoliko politike. Lotil se je zato kmalu latinske maše za prihodnje božične praznike; pri tem je skušal razložiti pevcem vsaj glavne pojme o notah in pavzah. Ali kako četrť ure je porabil na večer tudi za posvetne pesmi.

No, veliko truda je bilo treba spočetka. In morda bi bil Jesenko le opešal, da ni stal tam Štefan Zaplotnik in pomagal z vsemi svojimi močmi, da bi spravili v pravi tir vse te na vse strani, pod cesto in nad cesto okorno se opotekajoče, zaman trdnih tal iščoče, same nad seboj obupajoče glasove.

In glej, polagoma se je res posrečilo. Kakor pastir sredi črede je bil kmalu Štefanov bas, in kakor bič je švigal njegov pogled na levo in desno.

Vsi: „Kyrie“, — eden, dva, tri — „kyrie“ eden, dva, tri „kyrie“ — — Tu je imel zdaj zapeti najprej samo tenor; Štefan je pogledal tja in dal znamenje.

In Jesenko je sedel zdaj lahko mirno pri harmoniju in samo spremljal.

Le časih, na težjih mestih je Štefan pogrešil in potem je popravil učitelj, ne da je kdo zapazil. Štefan pa je vedel, kdo je bil kriv, da se je ustavilo, in se je pripravil doma za prihodnjic še bolj skrbno. Ko je omenil Jesenko nekoč, da si ustanovijo v dveh letih lahko celo tamburaški zbor, če pojde vse tako lepo dalje, si je kupil Štefan nemudoma bisernico in je hodil odslej tri mesece vsak dan pol ure k učitelju, da mu je kazal.

Zdaj je bilo lahko premagati doma vse težkoče in pevci so po pravici strmeli, kako da poje Zaplotnik kar z not.

Ne le svojega, tudi po več glasov je znal, tako da je šla maša že pričetkom adventa gladko in popolnoma ubrano.

Velika je bila torej radovednost vse strniške fare in še sosednih vasi, kako bo nocoj pri maši, ko je prišla slednjic sveta božična noč.

Štirideset let sta opravljala stari organist Luka in njegov brat Peter sama latinsko petje pri slovesnih in mrtvaških mašah. Nekoč sta pela pač lepo; posebno Peter je imel baje sladak in prijeten glas. Ali kje so časi! Zdaj so nadušljive celo nekđaj lepo zvenceče orglje, in še pri velikih mašah, ko se pred oltarjem v stoterih lučih vse sveti zlata in srebra, noče biti pravega veselja in prave slovesnosti v cerkev. Kako bo danes?

Pevci sami so bili nocoj radostno razburjeni in s ponosnimi glavami, a vendar z nekoliko sramežljivim nasmehom so stopali iz lope po stopnicah na kor. Dekleta pa so prišla vsa šumeča in prijetno dehteča — po svetli, beli noči tam zunaj in po svežem, skrbno izlikanem perilu. In lahke kakor srnce so stekle po strmih stopnicah navzgor.

Pri orgljah je že čakal Jesenko. Poleg njega je stal ves sključen in morda tudi ves žalosten stari organist, — po tolikih letih prvokrat, da le poslušča. Zdaj se je sklonil šepetaje k učitelju in mu pokazal eno izmed sprednjih tipk. Jesenko se je nasmehnil in prikičal. Potem se je moral premisliti, kajti vstal je in potisnil Luko na sedež.

Vedno novi ljudje so prihajali. Tudi še kak pevec se je prikazal vsak hip znova skozi zagrajo okrog orgelj. In stiskali so si

roke s svetlimi prazničnimi obrazi in voščili: „Vesele in srečne božične praznike!“ najprej učitelju in potem po vrsti drug drugemu.

Jesenku je bilo dobro in bolj in bolj svečano pri srcu. Bal se je bil še prej pri dnevu, da mu bo pusto ta večer med temi mrkimi ljudmi in dolgčas po mestu ob vseh teh vedrih spominih na srečne mladostne dni. Ali kakor hitro je bil začel padati nad dolino mrak in so zažarele lučke, pokojno in blaženo pozdravljajoč z vseh slemen v dolino navzdol, ga je objela vsa čudovito sladka poezija te bele gorske tišine. Stal je dolgo ob oknu in gledal ven. In vsak hip se mu je zdelo, da je šlo nekaj svetlega mimo okna. Kakor da je vsa dolina polna belih angelov s širokimi snežnimi krili, ki plavajo s hriba v hrib. Šele streljanje in zvonenje ga je zbudilo iz omotičnih sanj.

In zdaj je stiskal roko za roko in čutil v prsih lepo gorkoto, da ima rad te ljudi in da jim hoče podariti vse moči.

Tedaj je zazvonilo spodaj pred oltarjem in Luka se je zganil. Priklonil se je, se prikrižal in pri tem je pritisnil z nogo najnižjo tipko. In iz orgelj, za to noč skrbno popravljenih, je zabobnel globok glas, in šipe na bližnjem oknu so strepetale in se tresle dalje, kakor da jih je groza svetosti trenutka. To je bil hotel revček, stari Luka: samo dvakrat na leto, o polnočnici in ob vstajenju je pozdravil mašnikov prihod pred oltar tako.

In držal je dolgo časa samo to tipko, dokler ni bil župnik gori na zadnji stopnici in ni odprl mašnih knjig. In ves čas so šklepetala okna, iz orgel je grmelo votlo in globoko, zvonenje je prihajalo skozi strope kakor od daleč, in vmes so veličastno udarjali streli.

Tu šele je zgrabil Luka z obema trepetajočima rokama v orglje, da je napolnil cerkev star lep in dolg akord. Potem je pomignil Jesenku, naj prime zdaj on.

„In nomine Patris“ se je zaslišalo izpred oltarja, ko sta se menjala.

In potem je pričela maša. Pevcem so se napele prsi in zadonelo je krepko in zmagoslavno po cerkvi, da se je ozrlo sto glav na kor. Celo župnik se je zganil, kakor da ga je zdramil ta jasni klic iz vse njegove bolehnosti in omrtvelosti.

Sredi maše je imel Zaplotnik solo. Jasno in čisto je zapel in vedno bolj mu je kipel glas.

„Pokoncu narodi iz sanj se zbudite!

Prenehal Gospod je od jeze srdite — —“

In ko se je obrnil župnik in je zapel „Dominus vobiscum!“ so rekli ljudje, da ni še nikdar tako lepo zapel.

Vse je bilo zadovoljno in veselo. Ko so prišli po končani polnočnici pevci in pevke s kora, jim je prijazno prikimal ta in oni.

Odšli so vsi skupaj v gostilno na kozarec kuhanega vina, ki so si ga bili naročili že prej. In ves čas so razpravljali važno in resnobno, kje je pogršel ta ali oni glas.

Kar naenkrat se odpro vrata in v sobo stopi sam gospod župnik.

„Hvala vam lepa, gospod učitelj! In tudi vam vsem, fantom in dekletom, srčna hvala, da se ste toliko potrudili in nam napravili tak lep sveti večer. Za novo leto popoldne vas vašim vse na kozarec vina in košček potice k sebi, da vam pokažem vsaj malo, kako sem vam hvaležen.“

Jesenko je bil teh besed iskreno vesel. Zdaj, ko je pokazal tudi župnik, da je z njimi, nehajo gotovo mrmrati še zadnji, ki so doslej te novice grdo gledali. In tako so se tisti večer vrnili vsi srečni in veseli domov in ni jim bilo žal truda in poti.

(Dalje prihodnjič.)

Fr. Albrecht:

Notturmo.

Sladko zvenijo ure polnočne,
v srcu zvenijo, v dalje šumijo,
tiho, da tvojih sanj ne splašijo,
ki jih premišljaš, ljubica moja.

Bela kot tvoje telo je blazina,
temno blesteči kot letni mrakovi
padajo čez oči ti valovi
las, ki kot tvoje sanje dehtijo.

Glej, in jaz pridem: da te ne vzdramim,
bele blazine narahlo razgrnem,
tiho pogreznem v mraku se črnem . . .
K svatbi zvenijo ure polnočne.

Dr. Pavel Grošelj:

Astronomski pomenki.

Uvod

Sédi kraj mene in odkleni srce tej lepi jesenski noči! In odpriga na stežaj čudovitemu nebu nad sabo, vsemu razžarjenemu v svetlobi! Glej, to je ura zvezd, ko trka vesoljstvo na tvojo dušo.

Kako tiho, tiho predejo z višin srebrne nitke lunine luči. Nemo padajo v morje pred nama; in morska gladina vzigrava v drobnih, neslišnih valovih in ogleduje si žarke in jih meče in lomi in vžiga jih sto in stokrat na novo, predno jih proda mračni morski gladini.

Za nama molčijo temni stožci vulkanskih žrel na Samoanskih otokih.

Visoko na nebu visi kot ogromen dragulj ozvezdje Orijon. Kmalu se povzpne nad naše teme in skoro, skoro bo jelo medleti v jutranji zori.

Po kolibah in hišicah na otoku se prično nenadoma prižigati lučice; že se gibljejo po obrežju, iz dalje se čuje zamolklo govorjenje. Vedno močnejše in bliže prihaja. Zakaj se zbirajo ob nenavadno zgodnji uri Samoanci ob obrežju, vsi, možje, žene in otroci z mrežami, košarami, skledami in koriti?

„Ti, čuješ, kam pa danes tako zgodaj?“

— „Veš, danes ga čakamo, danes mora priti. Ne bodo še „k o s c i“ na nebu gledali na mojo glavo, pa bo tu,“ mi odgovori star zarjavel otočanec.

„Kdo pride davi?“

— „I no Palolo.“

„Kdo je to?“

— „Kaj ga ne poznaš okusnega črvička, ki je tako ustvarjen, da tekne dobro surov, kuhan in tudi pečen!“

„In kje bo prišel?“

— „Po morju. Poglej na nebu luno, ki je velika kot pol hlebca! Kot srebrn kanoe je sinoči ob vzhodu plavala na morju. To mu je znamenje, da mora priti. Več kot sedemkrat desetkrat sem ga že čakal vsako leto ta dan in nikdar se še ni zamudil.“

V tem spuste Samoanci v vodo vitke čolne in odrinejo na odprto morje. Veselo kričanje in pluskanje vode doni v tropično jutro, ki razgrne pred nama nepopisno čudovit prizor.

Vse morje tja do horiconta je v polmraku oživel, da, postalo je pravecato meso in kri. To mrgoli in gomázi, se gnete in zvija, kobaca in se preriva po morski gladini in marsikatero veslo obstane v morju, kot da bi ga zapičil v mehko zemljo. In po čolnih se giblje na stotine rok in sega v morje in zajema in dviga in grmadi v čolne — na milijone in milijone drobnih zvijajočih se črvičkov; da tudi v usta ne pozabi zmotati klopčiček teh „živih makaronijev“.

Z gorečimi rokami sega jutranja zarja proti nebu in ugaša zvezdo za zvezdo.

Z bogatim plenom otovorjeni se vračajo čolni z morja. Njegova gladina se čisti prečudnih plavačev — in veliki praznik Samoancev je končan!

Samoancu črv ni simbol vsega odvratnega in — zaničljivega. Najvišji bog Tangaroa, tako pripovedujejo, je poslal na zemljo sloko in ta je ustvarila človeka s tem, da je izgreblja s kljunom iz prsti črviče. Čudna prastara razvojna misel, ki jo je eden najmodernejših, Nietzsche, izrazil v aforizmu: „Človek je vrv, razpeta med črvom in nadčlovekom“.

Zoolog Friedländer nam je rešil čudovito uganko Palola.

V špranjah in ozkih hodnikih koralnih stavb, ki jih vidimo kot bele pasove spremljati naš otok, živi črviček *Eunice viridis* samotno življenje.

Leto in dan ždi v svoji ozki ječi, samcat sam, brez tovarišev in družice; in moral bi že zdavna izumreti brez potomstva.

Toda enkrat na leto se mu vendar zahoče po prostosti. Meseca oktobra, natančno preračunjeno na oni dan, ko stopi luna v fazo zadnjega krajca, se odloči na nevarno pot. Toda, kdo naj ščiti neoboroženega, mehkega črvička pred požrešneži, ki tako polnoštevilni plavajo v morju? On si „premisli“; tej veliki nevarnosti ne zaupa cele osebe, temveč samo košček. Samolastno se pretрга na dva dela in po končani operaciji ostane polovica trupa z glavo doma na varnem, zadnji del, prenapoljen s spolnimi produkti, pa splava v mirijadah kot Palolo na morskó gladino, da zagotovi obstanek in razploditev svoji vrsti.

Kdo bi bil prisodil gnusnim, umazanim črvičem tako zanimive življenjske odnošaje?

Težavne probleme zastavljajo ti zaničevanci prirodopisni vedi! S katero čudotvorno, nepoznano silo je povabila luna Palola na ženitvanski ples ob jutranjem svitu?

Selene, sestra boga Solнца in boginje Zarje, tvoj žarek pada na zemljo kot seme, ki iz njega vzcvete poezija. In vzcvetel je iz plemenite grške duše šopek mičnih pravljič in bajk in zapel ti je nekdo tako lepo, da ga je slišal in pomnil ves narod svoj „Luna sije“, in ta ubogi črviček se te je spomnil po svoje. Kako in zakaj — — —?

I. Zvesta spremljevalka naše zemlje.

Od nekdanj že je vzbujala luna, ta zvesta spremljevalka naše zemlje, človeško fantazijo. Z miti in pripovedkami so jo obdali vsi narodi, in srečamo jo v verskih kultih vseh starejših plemen. Poeziji je bila in ostane luna zvesta prijateljica, toda tudi človeška misel ima zahvaliti luni močno pobudo. Ali ni obračala ravno ona vedno in vedno našega pogleda na zvezdno nebo ali ni kot svetla uganka vsako noč spraševala človeštvo: „Kdo sem in odkod?“

In tako sega zgodovina vede o luni tja do onih prvih početkov človeške kulture, iz katerih smo sploh ohranili pisane vire. Že leta 2128 pr. Kr. sta bila obsojena na Kitajskem astronomi Hi in Ho na smrt, ker sta zamudila napovedati solčni mrk 12. oktobra istega leta.

Zgodaj že je dozorela misel, da je mesec pravcati brat naše rodne zemlje. Veliki roj nebesnih utrinkov, ki so l. 465 pr. Kr. pri Aigospotami padli na zemljo, je privedel filozofa Anaksagora do zaključka, da so luna, a tudi solnce in vsa ostala nebesna telesa zgrajena iz iste snovi kot naša zemlja. Da, celo ljudje bivajo po njegovem mnenju na lunini plošči, gibljejo se po nji živali in rasto rastline.

Ljudje na luni! Daleč, daleč v brezbrežnem vesoljstvu, na samotnem otoku v morju svetovnega etra bivajo razumna bitja, ki žive in mrjo, mislijo, se radujejo in trpe kot mi; bitja za večno nedosežna našemu spoznanju! Ta misel je morala izzvati celo revolucijo v glavah tedanjih mislecev. Z neko tajno grozo, a tudi s podvojenim hrepenenjem so pričeli opazovati daljno bivališče nepoznanih bratov. In kamor ni mogla prodreti misel, kjer so odpovedali vsi pripomočki tedanje primitivne znanosti, tja si je smelo upala na pot fantazija.

Od Lucijana do Julesa Vernea je neprestano potovala človeška domišljija na luno in tudi jaz ti ne prizanesem z „Izprehodom na luno“.

Lucijanov potnik jadra preko Herkulovih stebrov v odprto morje, tam ga zasači močan vrtimec, odnese ga v zrak in srečno izpusti na luni.

Angleški škof Goodwin pa je bil v svojem spisu „Človek na luni“ (1638) mnogo iznajdlivejši. Dominik Gonzalez, njegov junak, si je znal spretno izvežbati gosi, ki ga ponese v dvanajstih dneh do svetle lune.

Pri Voltaireju pa drzni potnik Mikromegas kratkomalo zajaše komet in na njem veselo jezdari po vesoljstvu. V tej smelosti je Voltaire celo prekosil svojega rojaka Vernea, ki nam opisuje, kako so na zemlji zgradili ogromen top, kako so si v projektilu štirje pasažirji opremili prijetno sobico in se v nji dali izstreliti na mesec. Projektil jo šine proti nebu, zavije okrog lune in pade nazaj v zemeljsko morje.

1. Galilei odkriva Benečanom tajnosti lune.

Toda vsi ti „izprehodi“ nas niso približali mesecu v resnici niti za korak! In ostali bi bili vsi bolj ali manj duhovito zamišljeni prirodopisni romani, da se ni prigodilo nekaj za vse izobražence dotlej popolnoma nezaslišanega. V Italiji da živi mož, tako so pripovedovali, ki razume luno približati zemlji!

Dne 21. avgusta l. 1609 je povabil družbo odličnih beneških „nobilijev“ na stolp sv. Marka, da jim razkaže to svetovno čudo.

Hajdi stopiva še midva ob „Kanalu“ preko „Rive dei Schiavoni“, ob palači dožev kreniva na desno — in po zložnih stopnicah na vrh stolpa!

Oblečen v dolg, črn talar, s širokim mehkim ovratnikom, živih temnih oči, lice obrobljeno od goste brade, stoji na ploščadi Galilei v družbi gizdavo opremljenih beneških plemičev. Zvedavo se gnetejo okrog navpičnega stojala, ki je na njem pritrjena dolga ozka cev.¹

„Plemenita gospoda, prosim silentium!

¹ Da je razkazoval Galilei 21. avgusta 1609 beneškim nobilijem na stolpu sv. Marka svoj daljnogled in njega terestrično vporabo, je zgodovinsko dejstvo. Beneški senat ga je v priznanje velikega uspeha imenoval za dosmrtnega profesorja matematike v Padovi in mu zvišal letno plačo na 1000 glđ.

Sledeči Galilejev dialog o njegovih odkritjih na luni pa je stilističen pripomoček. Na podlagi študija Galilejevih in Keplerjevih del podajam v njem pristne nazore Galilejeve dobe o odnošajih in prikaznih na luni, večina teh nazorov je še danes polnoveljavna. Kakor sem izračunal iz Keplerjevih „Luninih mrkov“, je stala luna tisto noč v fazi zadnjega krajca.

Povabil sem vas, da vam razkažem miracula, ki jih odkriva moj tubus opticus.¹

Pred nekaj tedni sem čul prečudno novico, da so izumili v Belgiji pripravo, ki nam izdatno približa oddaljene predmete. Takoj ko sem se prepričal o istinitosti te vesti, se me je polastilo neutešno hrepenenje, prodreti v tajnosti tega instrumenta in si ga samolastno zgraditi.

Zamislil sem se v težavno uganko in sledeč zakonom dioptrices² kmalu prispel do zaželjenega cilja.

Priprava, ki jo vidite, je v pravem pomenu besede „perspicillum“.³ Votla cev je, na obeh koncih omejena od prozornih steklenih plošč. Steklena plošče, lentes opticae,⁴ pa so samo na eni strani omejene od ravnine, sprednja je na drugi strani kroglasto vzbočena, zadnja je na enak način vdrtá; in to je ves arcanum, skrivnost, mojega instrumenta.

Ko ste preje pri dnevni svetlobi pogledali skozi ta perspicillum na jako oddaljen predmet, tedaj je vaše oko obstrmeló nad prečudno prikaznijo. Stolpi, oddaljeni nad en rimski milliare,⁵ so se primaknili Vašemu očesu tako blizu, da bi jih skoro lahko prijeli.

Po tajnih, toda naravnih zakonih optike se dogaja to čudo.

In kakor sem s svojim instrumentom poln strmenja opazoval inferiora, zemeljske stvari pod sabo, tako sem poln strahu in upa obrnil tubum⁶ tudi na superiora, na svet nad sabo, o katerem sem mislil, da ga je božja previdnost za vedno odela v insolubile mysterium.⁷

Kako je poln veselja in navdušenja brodnik, ki zasledi nov otok, kako je prevzet sreče oni, ki po dolgih blodnjah in težkem trpljenju odkrije novo zemljo, kako mu polje srce razburjenja, kako se mu širijo prsi! Tudi mene je vsega prevzela radost in nepokoj se je naselil v moji duši. Dneve in noči sem bdel brez spanja. V brezbrežnem vesoljstvu sem zazrl nove svetove, približal sem jih svojim očem in na njih odkril mirabilia, ki jih niti ni slutila modrost naših starih philosophorum.

¹ optiška cev.

² dioptrice je oni del optike, ki se peča s pojavi pri prehodu svetlobe skozi prozorna telesa.

³ Priprava, skozi katero se gleda; perspicere lat. gledam skozi.

⁴ optiške leče.

⁵ rimski „milliare“ je približno $1\frac{1}{2}$ km.

⁶ cev.

⁷ nerazrešna tajnost.

Te velike sreče ne morem nositi sam, vse človeštvo naj strmi nad čudi božjega neba in črpa iz njega moči in veselja. In tako sem se odločil uvesti vas nocoj v tajnosti najbližjega nam sveta, v skrivnosti *amabilis lunae*!

Poglejte proti vzhodu! Tamkaj se je danes pozno v noči dvignil iz morja lunin ščip.

Obliko ima črke **C**, in gotovo vam je znano, da bo postajal lunin srp od dne do dne tanjši in da bo vzhajal vsak dan skoro za eno uro pozneje. Luna „*Decrescit*“. Mesec „poje ma“ -- in slednjič ga zmanjka čez dober teden popolnoma. Dotlej se bo zakasnil njegov vzhod že za celih šest ur. Namesto sredi noči bo izšel šele zjutraj s solncem vred — imeli bomo „*novam lunam*“ ali „mlaj“.

Nato se bo pričel polagoma svetlikati zapadni rob lune, kazala nam bo obliko črke **D**. Rasla bo od dne do dne, vzhajala vedno pozneje in čez zopet dober teden ji bo ravno polovica bleščala v svetlobi. Tedaj se bo že toliko zakasnila, da bo vzhajala pozno za solncem, sredi belega dne. To njeno obliko imenujemo „*primam quadram*“, „prvi krajec“. Luna „*Crescit*“. Mesec raste. In raste bo in raste, vzhajal pozneje in pozneje. Čez dvaindvajset dni bo izšel šele proti mraku. Na zapadu bo tonilo solnce v morje, na vzhodu se bo dvigala „polna luna“ iz njega.

Kmalu pa ji bo jel bledeti zapadni rob in tako bo pojemala, dokler ne dospe čez 29 in pol dneva do današnje svoje oblike, do „zadnjega krajca“. Tedaj bo vzhajala zopet 6 ur pozneje, namreč sredi noči, kakor ste imeli priliko opazovati nocoj.

To menjavo lunine oblike imenujemo „*phases*“, lunine „*menae*“. In že stara latinska prislovica pravi, da je „*luna mendax*“, da laže, ker nam vselej z napačno črko naznanja rast in pojemanje.

Kaj torej mislite, kakšno obliko mora imeti luna, da nam kaže opisane *phases*?“

— „*Formam plani circuli*“, se skoro soglasno odzovejo poslušalci.

„Pomislite, prosim, kako bi si mogli na „ravni okrogli plošči“ razlagati obliko mladega luninega ščipa, ki je na obeh straneh omejen od ukrivljenih črt?“

— „*Sphaera, sphaera*“, se je oglasilo v krogu, še predno je Galilei dokončal svoj stavek.

Da, krogla mora biti luna, popolna krogla, kakršna je naša zemlja. —

In kaj mislite, katera čudotvorna luč ji tako točno in pravilno menjaje obsvetljuje posamezne dele?“

— „Zdi se mi, eruditissime“,¹ se oglasi mlad Benečan z interesantnim profilom in lepim visokim čelom, „da mora biti luninim menam vzrok edinole solnce. Kajti če je luna desno od njega, se ji sveti samo leva stran, če pa je na levi, se ji blešči desna.

Kadar si stojita na nebu solnce in luna popolnoma nasproti, tedaj je luna polna, ako pa stoji s solncem skoro na istem mestu neba, je sploh ne vidimo.

Solnce, ki mora goreti daleč daleč za luno v vesoljstvu, ji tedaj obseva od nas obrnjeno polovico, proti zemlji obrnjena lunina polobla pa je vsa osenčena in zato nevidna.“

„Optime! — izvrstno si pogodil.

In sedaj stopite v duhu vsak v svojo sobo! Sredi sobe prižgi na mizi luč! Vsedi se na stol v en konec sobe, tako da glédaš v svetilko na mizi! Sluga naj prinese v sobo belo kroglo. Takoj opaziš, da more luč razsvetliti hkrati samo eno polovico oble, druga polovica pa ostane zasenčena, temna. Sluga naj postavi kroglo med tvoje lice in luč, a paziti mora, da ti ne zakrije svetilke. Uzrl boš nerazsvetljeno temno kroglo in svetlo luč drugo poleg druge pred sabo.

Ukaži slugi, naj stopa s kroglo počasi proti tvoji levi in sicer v krogu okoli tebe! Krogla bo začela na desni strani bleščati, videl jo boš žareti vedno večji in večji ščip, in ko stoji sluga natanko vstric s tvojo levo ramo, boš videl na krogli obsvetljeno celo desno polovico v obliki črke **D**.

Sluga stopa dalje in ko dospe za tvoj hrbet, je obrnjena proti tvoji glavi cela obsvetljena polobla. Ako se za trenotek ozreš, ti sveti nasproti polna svetla obla.

Črez kratek čas se sveti na krogli samo nje leva polovica, kaže ti obliko črke **C**; in sluga stopa od desne rame zopet na prvotno mesto nazaj.

Luč je solnce, krogla je luna, tvoja glava je zemlja, oko na njej je opazujoč prebivalec na zemeljskem površju — in evo ti postanka luninih faz! Ako vrhutega zaukažeš slugi, da mora priti okoli in okoli tebe natanko v 29·5 minutah, tedaj ti predstavlja vsaka minuta dobo enega zemeljskega dne.

Ako ti slučajno zakrije sluga z neobsvetljeno kroglo svetilko na mizi, ali pa če zaide s polnosvetlo luno v senco tvoje glave — tedaj ti je predočil néhote pojav solnčnega in luninega mrka.

¹ veleučeni.

— „Vaš exemplum, veleučeni Galilei, se mi zdi jako pripraven, da nam ponazori postanek luninih mrkov in faz“, se oglasi starejši poslušalec, ki je z vidnim zanimanjem in napeto pozornostjo sledil izvajanju astronoma. „Toda oprostite, exemplum je povsem napačen. Opazovalcu na vaši zemlji bo neprestano skozi vseh 29 in pol minut, to je 29,5 dni, gorela solnčna luč tik pred nosom; solnce mu ne bo vzhajalo in ne zahajalo. Skozi cel mesec bo imel poldne. Tudi luno bo videl približno celih 15 dni neprestano pred svojim licem, nadaljnih 15 dni pa mu jo sluga stalno skriva za hrbtom. Nahajala se bo pod njegovim horicantom, če se izrazimo v jeziku astronomije. In vendar je nam vsem znano, da solnce in luna redno vsak dan vzhajata in zahajata“.

Mladi plemič, ki je segel že preje Galileju v besedo, živahno vstane. „Excellentissime“, tako nazove predgovornika, „ali vam ni znan nauk o zvezdnih sphaeris, o vrtečih se nebesnih kroglah? Celo zvezdno nebo je taka kristalna krogla, ki se zasučje z vsem, kar stoji in se giblje na njej, z zvezdami, solncem in luno v 24 urah okoli zemlje.“

Naš izvrstni magister nam je previdno zamolčal to vrtenje cele njegove sobe okrog nepremičnega stola. Ni nam hotel preveč zamotati svoje primere.

Vzidajte stol nepremično v zemljo! Postavite sobo na kolesca, pa jo ukažite zasukati vsako minuto enkrat kot vrtiljak okrog fiksnega stola od leve proti desni, torej narobe kot stopa vaš sluga in nudil se vam bo sledeči prizor.

Solnce, ki vam stoji pred nosom, bo nad desnim ušesom zašlo, kmalu za njim bo zatonila luna s slugo. Nad levim ušesom se bo čez kratek čas pripeljala svetilka nad vaše lice, to je nad vaš horicant; za solncem pa bo zopet vžšla luna, seveda že znatno pozneje, ker jo je sluga v tem času že nekoliko zanesel proti levi od solnca proč.

Ne samo faz, temveč tudi vsakokratno vzhajanje in zahajanje lune nam pojasnjuje ta nebeški vrtiljak.“

Galilei je poslušal povsem mirno, z roko oprt ob bok živahno debato. Toda ko je začel govoriti temparementni mladenič o vrtečih se sferah, se je polastilo astronoma čudno vznemirjenje. Njegove temne svetlikajoče oči so švigale kot ostri meči od govornika k govorniku; roke so se hotele gibati in telo je komaj vidno trepetalo.

V plemeniti pozi stopi pred avditorij.

„Predragi mladenič! Vaše duhovite besede bi pristojale tudi modri starosti! Vaš razum je na pravi poti, da spozna tajnosti prirode. Stopite z mano v tem spoznanju še korak naprej!

Na kolesce ste postavili svojo sobo in jo v duhu kot nebesno sfero vrtili okrog mirujočega stola. Toda ne samo soba, s sobo vred bi morala stati cela vaša ogromna palača na kolesih in tisoči ter tisoči slug bi jo morali trudapolno sukati krog vašega stolička. Nihče na svetu bi se ne drznil v resnici poskusiti ta experiment. Ali bi se ne dala rešiti cela zadeva enostavneje?“

— „Da, da,“ vzklikne veselo mladenič, „soba, in palača lahko mirujeta, vrteti pa moram stol, ki sedim na njem. Kadar leti barka kot ptič po reki navzgor, se nam dozdeva, da bežijo planjave, hiše in gore jadrno ob strugi navzdol. Da se bo torej soba vrtela navidezno proti desni, moram zasukati stol proti levi, v isto smer, v kateri se giblje sluga z luno!“ —

„Da, dragi sin!“ in Galilei seže z rokami visoko proti nebu, da se dvigne njegova postava liki silhueta čarodejca od polmračnega neba. „Niti svoje lastne hiše ne more človek zasukati krog sebe, ki je njen graditelj in gospodar! In to neskončno božjo hišo nad nami, ki ji razum ne ve ni mej ni daljav, si drznemo vsak dan enkrat zavrteti okrog revnega stolička, ki nam je usojeno prebivati na njem.

O incredibilem hominum amentiam!¹

Ta bore zemljica naj je centrum brezmejnega stvarstva!

Le pogum, smelo zavrtimo to drobno kroglico od zapada proti vzhodu in veličastno navidezno gibanje nebeške sfere nam postane jasno kot beli dan!“

Med poslušalci izzovejo te besede glasno razburjenje. Marsikdo se s strahom ozre krog sebe. Tu stoji nič hudega sluteč na stolpu sv. Marka in zemlja pod njim se suče, vrti in toči kot kolo na gladki osi. Kaj ko bi se začela tresti, pokati in škripati pod nogami — joj to bi pomenilo konec sveta!

Toda nazor o stalnosti in nepremičnosti zemlje pod nami je prešel ljudem tekom tisočletij tako v meso in kri, da ga ne more omajati še tako duhovita primera odličnega astronoma.

Više na nebo se je med tem povzpela luna v pozno noč.

Galilei stopi k daljnogledu.

„Zvesta spremljevalka naše zemlje je torej svet zase; kroglasta zemljica je, stotisočé milliardium odtod svobodno krožeča v prostoru.

¹ O neverjetna brezmiselnost človeštva.

Najhitrejši jezdec bi rabil več kot leto dni za dolgo pot, če bi dirjal noč in dan brez prestanka proti luni.

Kot nam, sije tudi nji topla vseživljajoča solnčna luč in na nji vstvarja prelepo igro luninih men.

Kakšen pa je ta svet? Ali tudi po njem valovi morje in se pno gorovja, ali tudi tamkaj šušitijo gozdi, žubore vrelci in hodijo razumna bitja?

S smejočim se „obrazom“ gleda luna na nas, kot da bi se posmehovala naši kratkovidnosti.

Ta smejoča se „facies in orbe lunae“¹ pa je tudi vse, kar odkrije na njenem površju najbistrejše oko.

Menjava svetlejših in temnejših peg, ki jih nejasno opazimo na obrazu polne lune, je vzbudila domišljijo preprostega človeka.

Nekateri vidijo v polni luni zarisan širok obraz s polnimi lici in malim topim nosom, drugi opazijo v nji obliko zajca, tretjim pa se dozdeva, da stoji v luninem krogu mož z butaro dračja na hrbtu.

Toda že stari Plutarchus² je tolmačil povsem duhovito postanek „obraza“ na luni. Menjava gora in dolin, morja in kopne zemlje povzroča po njegovem mnenju pegasto lunino lice.

Mogoče je zadel resnico, mogoče tudi ne; kdo mu more odgovoriti?

Jasen responsum³ nam daje edino tubus opticus, ki vam trenutno prinese lunino površje tako blizu, da ga lahko opazujete in čitate v njem kakor iz chartae, ki leži pred vami na mizi.

Naravnati ga hočem ravno tja, kjer je lunin krajec kot s premo črto odsekan.

Prosim! — No kaj opazite?“

— „Na levi svetli mesec in na desni temo. V sredi loči oba polja prema črta.

Ne, ne — — ni ravna. Tu spodaj je vsa nazobčana. V svetlih jezičkih sega svetloba v temo.

— Joj, joj kako lepo! Že vidim! Vrhunci hribov so in gorska slemena, ki jih še obseva zahajajoče solnce, po dolinah pa se je že razgrnila mračna noč.

Kaj ne, tako bi se morale videti z lune Alpe proti večeru? Kot razsvetljen jeziček bi žarele in segale v dežele, ki jih že krije večerni mrak.

¹ obraz v lunini obli.

² Plutarh 46—125 p. Kr. De facie in orbe lunae. (O obrazu v luninem krogu.)

³ odgovor.

Sedaj zapazim vrhunce gora tudi v obsvetljenem delu lune in sicer prav blizu njene svetlobne meje. Na levi so obsvetljeni, na desni so temni in dolge črne sence padajo za njimi po tleh.

Kaj pa je to, ti čudni kotlički? Kot bi zasadil palec v mehko ilovico. V sredi vdrtina, vseokrog pa vzvišen okop, okrogel kot bi ga zmeril s šestilom.“ —

„Tudi te tvorbe so gorovja, dasi dokaj različna od zemeljskih. V sredi je globoka okrogla kotlina, ki jo naokoli mejé gorski grebeni, razvrščeni v krogu. Le dobro pogledjte, kako lepo meče vzvišeni okop senco! Na levi svetel, na desni teman, kot bi zrli z višine v amfiteater, kadar ga obseva večerno solnce.

Vse polno je na luni teh koticov, velikih in malih; mestoma je njeno površje tako nagosto posejano z njimi, da izgleda vsa luknjičava kot košček plovca.“

— „Prosim! Daljnogled se je moral premakniti. Jaz ne vidim več onega lepega roba, kjer meji v tako plastičnih sencah razsvetljeni ob osenčeni del lune.

Vso svetlo ploščo imam pred sabo, in na nji vidim nejasno svetlejšo in temnejšo pege.“ —

„Motite se! Luna se je premaknila; z nebesnim obokom vred se je nekoliko zasukala proti zapadu.

Kamor gledate sedaj, tjakaj sije na luno še s polno močjo „popoldansko solnce“, ako se izrazim po zemeljsko. Sence gorá so še prekratke in zato je plastika pokrajine tako medla!

Takoj zasučem perspicillum nekoliko na desno.

Prosim, kdo drug izmed gospodov!“

— „Tiste lunine lise bi rad videl, ki nam privarajo v luno človeški obraz“ — se oglasi novi opazovalec.

„Sledite svetlobnemu robu od tamkaj, kjer je luna vsa posuta s kotlički, kvišku približno do srede.“

— „Ali semkaj, kjer mejita dan in noč skoro v ravni črti drug ob drugega?“ —

„Da ravnotja. Kakšna se vam dozdevajo tukaj lunina tla?“

— „Ravna in gladka, ker višine in doline bi morale naškrbati svetlobno mejo. Toda zdi se mi, da so tla tudi temnejša.“

„Vidite, to je taka temna lisa. In če pogledate še nekoliko više, opazite v svetlem delu enega izmed najlepših luninih kotličkov. Tik nad njim in na levo od njega leži kroglasta, ravna temna pega. Ona je, ki tvori levo oko luninega obraza.“

— „Tu v temi, da v popolni noči se mi dozdeva, da na luni nekaj gori.“ —

„Pa menda pač ne vidite švigati ognja?“

— „Ne! Svetloba ne plapola kot nemirni jeziki plamena. Tri, štiri kot sneg bele lise mirno žarijo onstran svetlobne meje v temno noč,“ — odgovori zopet nov gledalec Galileju.

„To je eden izmed onih svetlih jezičkov, ki jih je videl prvi od vas še segati iz osvetljenega dela v lunino noč.“

Tekom našega opazovanja se je že lunin ščip nekoliko zmanjšal in noč je pokrila pokrajine na desni, ki so pred dobro uro še blestele v luči zahajajočega solnca. Tudi gorska slemena je med tem odela tema. Le na najvišje vrhunce še lije žarka solčna luč in njih razpokane in razorane stene goré v črno noč kot orjaški kresovi.

In tu sediš človek na zemlji in strmiš v lepoto, ki jo rodi na luni borba teme in luči, in piješ harmonijo, ki jo stotisoče milj odtod igra solčni zahod po strmih slemenih luninega gorovja!“ —

Tako so gledali in strmeli tisto noč Benečani nad čudi, ki jim jih je odkrival daljnogled na luninem površju.

In Galilei je neumorno opozarjal na zanimive pojave ter jih s kratkimi, jasnimi stavki duhovito tolmačil.

(Dalje prihodnjič.)

Fr. Albrecht:

V polnoč gredo ure.

V polnoč gredo ure. Vse zvezde neba,
ves blesk je izpila brezdanja tema.
Vsa solnca so mrtva. Vse ceste sveta
molčijo najgloblje molčanje.

V polnoč gredo ure. V tišino noči
le veter — glas zemlje — potajno ječi . . .
Jaz gledam v nebo in vprašujem temo:
Kako je s teboj zdaj, o domovina?

In kakor bi vzdihali daljni grobovi
in kot bi se rušili živi domovi, —
jaz čujem ječanje polnočnih samot
iz svoje domovine . . .

Ribičič Josip:

Razvaline.

(Konec.)

4.

Stara ženica se je pripognila na ognjišču, pogrebla z lopatico pepel na kup ter pokrila z njim tlečo žerjavico.

„Otroka, spat!“ je zaklicala.

Skozi dimnik je udarjal glas daljnega groma, da se je veriga sredi dimnika zibala. Med gromenje se je pomešalo prasketanje, kot bi kdo lomil dračje.

Deček in deklica sta pospravila kamenčke v kot in vstala. Ženica je trudoma stopila z ognjišča in zapahnila vrata. Zunaj je bila jasna noč. Luna je sijala skozi okence in njeno srebro je risalo dolge sence v hiši.

Deček je obstal sredi hiše in prisluhnil.

„Ali čuješ, babica?“ je zašepetal in drobni prstki so pokazali v smer, od koder je nerazločno bučalo, od koder je prasketalo venomer. Mala sestra pa se je stisnila k babici in skrila glavo v njenem krilu.

„Spat, babica,“ je zaprosila.

„Čujem, čujem — pojdimo!“ je obema odgovorila ženica, ju prijala za roke in ju odvedla v izbo.

Vsi trije so se spravili na veliko peč, si pripravili iz starih oblačil podzglavje in legli. Mala Angelica je zaihtela brez vzroka in se stisnila bliže k starki.

„Molimo, otroka!“ je velela starka.

Očenaš za očenašem, želja za željo je splavala proti nebu: za ateja v vojski, da ga nebo varuje nezgod; za mamico rajnko, da ji Bog da večer pokoj, za dobrega dedka v nebesih in za vse duše v vicah.

„In da bi sovražnik kmalu zapustil ta kraj,“ je dodala babica, vzdihnila, prekrižala Stanka in spečo Angelico.

„Zaspi tudi ti, Stanko, zgodaj bo treba vstati!“

„Jutri bova žela, kaj ne?“

„Žela bova!“

„Zakaj ne gre tudi Angelica z nama?“

„Prezgodaj je zanjo, že priteče za nama, ko se prebudi.“

Stanko se je nasmehnil, vesel, da bo Angelica še spala, ko pojde on. Utihnil je in zatisnil oči. A okrenil se je kmalu zopet in zašepetal:

„Letos niso prišli vojaki, kaj ne, babica? Ata bi jih zapodil, če bi prišli na polje.“

„Ne, Stanko, letos ne pridejo — spi, spi,“ je odgovorila babica in kakor v strahu je okrenila glavo tje, kjer je na omari brlela lučka in prasketala, kakor bi ugašala. Nad lučko so visele svete podobe. Razločno so pokazali sveti obrazi iz senc in babici se je zdelo, da žive, da jo gledajo, da se njih ustne premikajo. Pobožno je sklenila roke in vroče prošnje so ji kipele iz srca, do vsake podobe posebej. Ko jo je premagal spanec, so še trepetale njene ustne.

Zunaj pa je grmelo iz dalje in temne postave so se valile v skrivnostnih, nemih procesijah preko dolinice proti vasi in skozi vas.

Grom topov je ponehal. Za hip je zavladal mir nad dolino. In kdor je spal, se je premaknil v snu, zastokal, kakor da bi uho pogrešalo glas, ki ga je bilo že mesece vajeno.

Nenadoma pa je vstal nekje v noči peket konjskih kopit in ropot težkih vozov, se približal, švignil mimo in utihnil na drugem koncu vasi v noči.

Proti jutru je zagrmelo na drugi strani vasi. Od bližnje gore je prišlo in vzbudilo dolinico.

Babica in Stanko sta se oprezno splazila s peči v kuhinjo, da ne vzbudita Angelice. Babica je izgrebla žerjavico in pristavila lonček. Stanko je podtikal in zapihal s pihalnikom v žerjavico, da je zapasketalo, se zakadilo in veselo zaplamenelo. Vele ustne so se nasmehnile in starka je stisnila dečkovo glavicico na suhe prsi. Njene misli so se vstavile nad žitnim poljem, tako majhnim, a tako bogatim. Njeni prsti so se začeli pregibati drug za drugim, kakor da bi šteli mernike, šteli denar, hlebe.

„Pisati bo treba sinu,“ so hitele misli dalje, „pisati bo treba, da se razveseli. Kar sami bomo pomlatili, kaj bi z drugimi; pa saj ga tudi ni, ki bi pomagal.“

„Že vre!“ je vzkliknil Stanko in odstavil lonček. Babica se je sklonila nad ogenj in duh po kavi je napolnil kuhinjo. Stanko je med tem zdrobil pogače v skledo in nestrpno čakal.

Po zajtrku sta segla vsak po svojem srpu in se odpravila.

Na nebu je rdela jutranja zarja in na malih oblakih so se igrali solnčni žarki.

„Da bi le trajalo ves dan,“ se je nasmehnila ženica, ko je pogledalo nebo.

„Jaz bom vezal,“ je dejal Stanko.

„Ne, vkup bova žela, popoldne pa vezala,“ je odločila babica. V tem hipu je zagrmelo nad dolino, zažvižgalo. Prestrašeni Stanko je obstal in se stisnil k babici.

„Kako blizu, ali čuješ?“ je šepnil, kakor bi se bal glasu. A babično uho ni slišalo grmenja, ne žvižga; njeno oko je obstalo na široki, čez noč nastali poti na travniku ob hiši. Daleč v dolino se je vila sled, preko sosedovega polja in se zgubljala za malim gričem sredi dolinice.

„Hodi,“ je zavpila starka hripavo in se pognala proti griču. Komaj ji je Stanko sledil.

Na griču je stal sosed. Nepremična kot kip se je ločila njegova temna postava od rdečega neba. Ženica je že stala ob griču, ko se je sosed zganil in se okrenil:

„Malo boš žela, sosed,“ je zamrmral, se ozrl z mrkim pogledom po svojem polju, kot bi primerjal in je trdih korakov odšel proti vasi.

Kmalu sta stala babica in Stanko na griču.

„Oh, babica, babica kakor lani!“ je vzkliknil deček.

Trudoma je starka odkimala: „Ne, lani so šli počez.“ Sklenila je tresočič roki in glava ji je silila k tlom.

5.

Ko je prvokrat zabobnelo z juga, je spoznala vsa Soška dolina, da se je pretrgalo upanje čez pol, da niso bile dosegle molitve niti oblakov. Ljudje so grabili v naglici po najdražjem in se odpravljali. Nobeden ni vedel, da je to le prva postaja Golgate, nobeden slutil, da je Golgata sama še daleč, daleč; vsak je v svoji dobroti sodil, da bo slovo že končan križev pot. In ob slovesu, ob prvi postaji trnjevega pota, so spoznali vsi, da jih je vezala velika ljubezen. V tisti uri je bilo pozabljeno nasprotstvo, rojeno v udobnosti in izobilju: sleherni je postal brat vsakega.

In ko je zaškripal vlak, se je vprlo sto in sto oči v ta košček zemlje. Kako si lep, oj ti naš dom — kam si gledalo oko doslej? In sto in sto src je zajokalo v žalosti.

A vlak je ropotal dalje in v očeh so se zrcalila srca v grozi in strahu:

„Kam in kaj sedaj?“

Mnogim je tisti hip spoznalo srce mrzlo tujino. Pri prvi postaji so izstopili in se vrnili. Korak jim je bil lahek in srce zopet veselo.

A večina jih je šla naprej in čim dalje so šli, tem bolj so se tolažila njih srca z lažmi.

„Kaj nam!“ se je nagnila mlada gospa k svojemu očetu in stisnila svoje dete na prsi.

„Kaj nam! Posestvo! Bog z njim! Dovolj gre z nami!“

„In če traja leta,“ je odgovoril sivi oče in pogladil otrokovo glavico, „začnemo spet od začetka! Kakor sem star, se ne bojim — moči bo dovolj!“

„A tile reveži,“ je nadaljevala gospa in se ozrla na sopotnike, ki so ždeli v svojih kotih, strti in ponižani. „Kaj nam! Gremo k bratom; sprejeli so tujce z odprtimi rokami, sprejeli bodo nas z objemom.“

In vlak je ropotal, se ustavljal sredi proge, lazil vedno počasneje dalje in se po polževo približeval domu dobrih bratov.

Minil je dan, vstal je večer in se umaknil noči. Ko je zaropotal vlak v glavno bratsko mesto, je vladala noč. Nad mestom je ležala siva megla. Raz oken so visele zastave skoro do tal, tlak je bil moker in vlaga je silila v kosti. Mesto je že spalo in begunci so stopali začudeni po opolzskem tlaku in čakali sprejema in čakali objema.

„Vsaj kavarne bi nam lahko privoščili,“ se je razjezil eden izmed potnikov, ter sedel prvi na prag. Bil je najprej spoznal opolzčnost svoje domovine in se je koj v začetku vdal. —

*

Prišla je jesen in prišla je zima. Zapadel je sneg in legel z vso svojo težo na zemljo. Drevje se je komaj upiralo bremenu, stokalo je in se sklanjalo k tlom.

Mlada gospa je pregazila sneg do sosedove hiše in srce ji je zahrepenelo po jugu.

„Dober dan, mati — glejte, otrok mi je obolel, prodajte mi jajce. Čula sem, da jih nabirate, rada plačam.“

„Oh, gospa, ne morem, res ne morem, sem jih že lepo zložila, v mesto jih nesem — ravno sto jih je, polno število. So že napol prodana. Res ne morem!“

„Plačam vam ga dražje kot v mestu — samo eno, mati!“

„Ali ne morem, res ne!“ in sosedica se je obrnila vstran.

„Čujte, žena, ali se ne bojite Boga?“ je vzkliknila mlada gospa in s srdom in studom se ji je napolnilo srce.

„Zakaj bi se ga bala?“

Niti razburjenja ni bilo v glasu.

„Tudi v srca je legel sneg in mraz v teh krajih,“ se je prestrašila gospa in se približala ženi še bolj.

„Kaj se ne bojíte, da i vas Bog tako kaznuje, kakor je nas?“ je kriknila.

„Božja volja,“ je odgovoril miren, brezbrizen glas.

Ob vratih je viselo razpelo.

Ko je gospa odhajala, se je ozrla vanj.

„Ali je bila res Tvoja volja? In zakaj? S čim smo se pregrešili, s čim?“

Begunko je zgrabila želja, stresti ga za rame:

„Povej vendar — s čim?“

Še enkrat se je ozrla vanj in hotela oditi. A tisti hip se ji je zdelo, da mu je zlezla glava še niže na prsi, da mu je bil obraz še žalostnejši, da so mu oči do smrti trudne.

In mlada žena je padla na kolena:

„Ti dobri, Ti usmiljeni . . .“

6.

Glavarstveni uradnik Anton Bolè je bil filantrop, kakršnih je malokatera mati rodila. V času, ko so se vsi mogoči narodi zagnjali drug ob drugega, je shujšal do kosti; zakaj njegovo veliko srce je stokalo pod velikim bremenom, ki ga je komaj nosilo. In to breme si je njegova človekoljubnost nalagala sama dan za dnem. Strupena kaplja bridkosti, ki je enkrat padla v njegovo dušo, je ni več zapustila; obtežila jo je za večno, in spomin je kljuval v njej brez prestanka. Bil je človek, ki ni mogel gledati brezbrizno tuje bolesi, dasiravno mu je razum govoril, da se breme prav nič ni izpremenilo na tujih ramah: deset sorodnih duš si naprti cent tujih solz, pa se cent ni razdelil — podeseteril se je, in solza v tej dolini žalosti se je povečala.

Ko se je Anton zjutraj napravljal v službo, je vsakokrat čutil, da mu bo zvečer še težje. Ko je stopal po glavarstvenem hodniku in videl zopet in zopet ljudi sedeti na dolgih klopeh, je videla njegova duša vse muke teh ljudi, je videla obup in strah in upanje v očeh vsakega posebej. In z njimi, ki so čakali nestrpnno ure in ure, se prestrašili, ko je padla nanje vrsta in bi radi odložili vse to neznano na poznejši čas, kakor so bili še minuto prej nestrpni, z

njimi je Anton preživel vse stopnje strahu, ki ga ustvarja ljubezen in biča do obupa. —

Nekega dne je stala pred Antonovo mizo ženica iz delavskih krogov. Ko ji je Anton ponudil stol, je sedla brez zadrege kot bi bila doma.

„Kam privede skrb!“ je premislil dobri uradnik. „V prejšnjih razmerah bi bila zardela, nerodno sedla, njena govorica bi se gibala v velikih lokih okoli malenkosti. A sedaj — kaj jo vse drugo briga — bogzna, ali še živi ljubljani.“

Tako je mislil Anton in brskal po zaznamkih izgub. Dobro je vedel, da mu je znana vest, zaradi katere je bila ta žena pred njim. A dasiravno je to opravljal dnevno, vedno enako neusmiljeno zadajal iste udarce vsakomur, ki je stal pred njim kot ta žena, vendar je spoznaval s slehernim dnem bolj, da je njegovo srce isto, kot je bilo prvega dne. Tako trudnega se je naenkrat čutil, da bi najraje legel in zaspal in več ne vstal.

„Zakaj ravno meni to? Veliko jih je, ki bi to popolnoma avtomatično opravili: Vaš mož je mrtev — pika. — Naj pride naslednja na vrsto. Tako bi delali in še časa za cigaro bi jim preostalo in opoldne bi kosili z najboljšim tekom. S polnimi usti še bi pravili svojim, kako se je ta, kako ona prestrašila, koliko večja je ljubezen te, nego one.“

Anton je še vedno brskal po listinah, kakor bi iskal. Žena pa je čakala in se zganila v nestrpnosti. Bolè je vzdihnil in začel in ni dvignil oči; kot grešnik se je zdel.

„Vi ste torej Terezija, žena Franca, črnovojnika?“

„Da.“

„Imate še prejeti nekaj podpore; a to opravite pozneje v sosedni sobi. — Vas bom tam že priporočil, da ste lahko prej prosta. Pa nekaj drugega je: Vaš mož je malo obolel.“

Anton je čutil sam udarec svojih besed. Domislil se je pobalina, ki je zavijal vrabcu vrat — polagoma in z veliko spretnostjo.

„Pravzaprav ni bolan, nekoliko ranjen leži v bolnici. Pa ne prestrašite se, strežejo mu, kakor le morejo, morda ne bo hudega. A človek mora biti pripravljen na vse — saj zadene lahko tudi nas vsepovsod in vedno, vsako minuto nas lahko dohiti . . .“

Anton je poškilil na stol in zopet se je domislil vrabca in pobalina. Tudi vrabec se ni bil ganil — iztegnil je nožice in do poslednjega ostal miren, le nazadnje ga je stresel krč. Mrzle kaplje je začutil človekoljub na čelu in zaželel si je proč, daleč proč.

Antonu je bilo, da čuti vroč pogled poln groze na svojem licu, a ni si upal privzdigniti oči. Njegovi prsti so zašumeli po listih in takrat se je s sunkom odločil.

„Vsako minuto nas lahko dohiti — vidite vaš mož je bil rujen v obe nogi, kaj bi brez nog. Bodimo usmiljeni: ali ni boljša smrt od takega življenja? In umreti za domovino! Naši otroci se ga bodo spominjali junaka. Ljuba žena, Bog se je usmilil vašega dobrega junaškega Franceta — ljuba žena pogum!“

Antona je dušilo v grlu in v oči mu je stopila bridkost.

Tistikrat se je zganila žena na stolu in vstala. Anton se je ni upal pogledati.

„Mrtev?“

„Pogum, ljuba žena, pogum!“

„Mrtev?“

„Da!“

Zavladal je molk. Čez dolgo se je žena okrenila, da odide.

Anton je stopil izza mize in ji ponudil roko:

„Ne obupajte, ljuba žena, vsak mora nositi svoje. Molite zanj!“

Začudeno ga je pogledala žena in zamahnila z roko in nos se ji je pobarval bakreno:

„Vrag naj ga vzame, saj me je tako samo tepel!“ — —

Minuto pozneje je sedela druga žena na stolu ob mizi. Anton je bil bled in šibak kot po prestani bolezni. Obrvi sta bili stisnjeni kot v srdu.

„Vaš mož je mrtev!“ je udaril brez ovinkov, trdo in neizprosno. Ko je pogledal v dvoje otroško-naivnih oči z grozo napolnjenih, ko je videl obraz mrtvaško spačen od udarca in bolesti, je Anton spoznal, kako velik greh si je naložila njegova duša.

7.

Črnovojnik Just je dobil dopust, pa se je pripeljal v svoje rojstno mesto. Ko je stopil na domači tlak, je bila že temna noč.

Just je bil pravi sin svojega mesta. Kar ga je vezalo nanj od rojstva, ga v zrelih letih ni več zapustilo, ljubil je to mesto zaradi lepote njegove, ljubil zaradi nesnage v njem, ljubil bolj od žene in otrok; kajti družina je bila le mal atom pestrega, ropotajočega življenja teh širokih, čistih in onih temnih, mračnih ulic. Vse lepe misli o ženinem začudenju, o sentimentalnem objemu so izginile pri prvem koraku na domačih tleh.

„Kaj bi jo sedaj budil, prestrašili bi se otroci! Šestnajst mesecev so me pogrešali, ena noč več ali manj! V mesto krenem!“

In Just jo je mahal pomlajenih korakov po širokih, slabo razsvetljenih ulicah. Pred zaprtimi okni raznih kavarn in gostiln se je ustavljal, prisluškoval ter premišljeval, ali bi vstopil. A zahotelo se mu je hrupa in razposajenosti starih, lepih časov. Kot bi doslej spomin spal tam ob sovražniku, se je nenadoma vzbudil in hrepenenje ga je vleklo za seboj. „Aha!“ se je zadovoljno zasmejal črnovojnik in se ustavil pred veliko kavarno. Skozi skrbno zakrita okna je silil hrup, kot bi mu bila kavarna pretesna. Nad vrati je šumel ventilator in rezal vzduh. Dim se je vil na ulico kot bel, gost steber.

Ko je Just odprl vrata, ga je za hip omamil hrup stoterih glasov, v pozni uri rojenih, in v oči ga je zasklelo. Smrad po raznih žganih pijačah mu je legel na sence. A srce mu je poskočilo veselja v spominu in zaželel si je še več hrupa, še več smradu. Obstal je ob vratih in pogled se mu je razveselil. Vse kot nekdanj: to hitro motovilenje v službi skrivljenih natarkarjevih nog — vedno ene in iste noge, le obraze menjajo — prešeren smeh vlačug, kletve in razbijanje moških, ki nima posledic, ker mu je razposajenost mati — vse, vse kot nekdanj, če še ne boljše in lepše.

Just se je priril po kratkem iskanju do najglasnejše družbe in prisedel, ne da bi vprašal in ne da bi koga poznal. Družba se zanj ni zmenila, je vpila ter se režala najnavadnejšemu dovtipu. Črnovojnik je zapazil, da so ženske najglasnejše, najdrznejše.

„Kaj, je vsak dan tako?“ je vprašal človeka ob svoji levici, pogledal vse po kavarni ter se veselil štirinajstih večerov svojega dopusta.

„Seveda je tako! Kako pa bi naj bilo?“ je zagrgral sosed.

Just je iztegnil roko in zagrabil za natarkarjevo suknjo:

„Digo, steklenico slivovke!“

Med družbo je nastal nemir. Izza mize je vstala ženska in se pribalala k novodošlecu. Njene pijane ustnice so se zarežale, ko ga je objela krog pasu. Prijetna gorkota se je razlila Justu po telesu, ko je začutil njeno mehko koleno tesno ob svojem. Roka mu je nehote zdrknila pod mizo in oči so mu zamižale.

Sosed ob njegovi levici ga je tedaj sunil pod rebra, pomežiknil s pijanimi očmi in se zakrohotal:

„Ti, s to se ne ukvarjaj — ima moža na fronti! Haha, tebe ubije, njo pa ocvre na štedilniku.“

„Kdo te je kaj vprašal, žlobudra stara,“ se je razkačila ženska. „Domov pojdi k svoji brezzobni čarovnici!“

Napadeni pa se ni zmenil, pijano se je zibal na stolu, si z umazano roko točil slivovke in se sklanjal k svoji sosedu. Nerodno jo je šipnil v bedro, jo pogledal srdito, kot bi jo hotel udariti in se koj nato idiotsko nasmehnil.

„Kaj, ocvrl te bo?“ se je pošalil Just in pomežiknil.

„Če bi se pustila! Čeljust mu razbijem, falotu — s copato mu jo razkoljem!“

„Veš, eden je pa le ocvrl svojo babo,“ je zavpil sosed. „Prišel je na dopust, pa je našel ljubčka v sobi. Zakuril je štedilnik. Ko je bilo železo rdeče, je posadil babo nanj — cvr, cvr, haha — — Jaz bi tudi, jaz!“

„Hudiča boš ti ocvrl, pa ne svoje čarovnice. Prej bo tebe spravila, stavec, kot ti njo — tako dolgo te bo nabijala, da te bo konec,“ je zavpila ženska ob Justovi strani.

Pijani sosed je jezno pograbil steklenico na mizi in zažugal ženski; a kmalu se je pomiril.

„Pa naj, prokleta! — — A tebe bo pa le mož ocvrl, te bo, o da, da.“ —

Hrup se je stopnjeval do jutra, pijanost je rasla in vzduh je omamljal.

Naenkrat se je Justu vse to zagabilo. — Pahnil je pijanko stran, da se je komaj obdržala ob mizi, plačal in odšel.

Za seboj je slišal zmerjanje.

Ko si je hladil na morskem obrežju glavo, je bila noč pozabljena. Bilo mu je, da bi zavriskal zadovoljnosti. Domači zrak mu je polnil prsi, domači predmeti so mu budili spomine prejšnjih let; vsak najmanjši predmet je postal pomemben, vsak kot velika, važna zgodba.

Ko se je popolnoma streznil, so že ropotali vozovi mimo njega in morje je oživel v svetlobi, se ločilo tam daleč na jugu od neba, se zganilo, se zazibalo kot bi dihalo.

Tistikrat se je domislil, da mora domov. Počasnih korakov je spet ubral pot skozi mesto in se kot radoveden otrok ustavljal pri komaj odprtih izložbah. Šele ko je stopil v mračne, ozke ulice, se je podvival. Kmalu je došel do svojega stanovanja. Lesene stopnice so zaškripale pod okovanimi čevlji in ročaj se je stresel gori

do podstrešja. Iz za priprtih vrat siromašnih stanovanj so pokukavale glave, vse zakrite od razmršenih las in zopet brezbrizno izginjale. Just je obstal za hip pred vrati svojega stanovanja in se čudil, kako malo veselega razburjenja je v njem. Skomignil je z ramami in odprl vrata.

„Jezus, Marija!“ mu je udaril krik na uho. V kuhinji je stala njegova žena z dojenčkom v naročju, iz sobe pa so privreli njegovi otroci in obstali kakor plašni ob vratih.

Nekaj je stisnilo Justa za srce, ko je bulil s svojimi očmi na ženino naročje; a ta občutek je trajal en sam hip. Srce mu je bilo popolnoma mirno in misli so mu bile uravnane, ko je stopil bliže in pogledal otroku v obraz; — le na ustnah mu je obstal sovražen nasmeh, ki ni več izginil. Otrok je zacvilil in iskal s celim obrazom materinih prsi, a mati se ni ganila.

Just se je še bolj sovražno nasmehnil in dejal:

„Glej, glej! Kako lep otrok je to! Zakaj ga ne podojiš, saj vidiš, da išče! — A, zato? Prava reč to, trije ali štirje — saj je vseeno. Ej, kako lep otročiček. — Fant ali punčka?“

Ženi so se tresle roke, da je komaj držala otroka.

„Saj ti bo padel, drži ga vendar lepo! Čuješ? Sem ga daj!“ In iztrgal ji je otroka iz naročja:

„Kaj pa gledate tako neumno, zijala! Tu, Gizela, pestuj bratca!“ je nazadnje zaklical Just najstarejšemu otroku.

Gizela se je plašno približala in vzela otroka.

„Punčka je!“ je zašepetala.

„Saj je vseeno!“ je zamrmral. A kakor bi trenil mu je zopet izginila mračnost z obraza. Zavrtel se je na peti in zakričal razposajeno:

„Alo, oblecite se, gremo praznovat svoj prihod — alo vsi! No, stara, ali čuješ, vsi — tudi ta mali. Alo, alo!“

Žena je potegnila roko preko čela in zamrmrala:

„Kaj bi s tem?“

„Vsi, pravim, vsi!“

Vsa ulica jih je bila polna, ko so šli. On je stopal glasno se zabavajoč s svojimi otroci naprej in vedno bolj razposajen je postajal. Dva otroka sta ga držala za roki, tretji se je tiščal njegovih hlačnic, da ga je oviral v hoji. Za njim pa je šla žena z dojenčkom v naročju.

Pred policijskim komisarijatom se je Just ustavil in dejal:

„Sem notri moram iti pokazat svoje listine, alo, za mano — videli boste, kako je to!“

Ko je stala vsa družina pred čudečim se komisarjem, se je Just naglas zasmejal:

„Poglejte, gospod komisar, ali ni lep tale mali, kaj?“

„Če nas mislite potegniti, vas kmalu iztreznimo,“ ga je prekinil komisar.

„Le počakajte, glejte: Šestnajst mesecev me ni bilo domov. Danes sem prišel, pa sem našel tega malega poleg svojih treh. Kaj se vam zdi? Pa sem si mislil: Na policijo spravim vse skupaj, tam bodo že vedeli, kako in kaj. Ben, ta ni moj, to je jasno, ali ne? No, tu imate njo in otroka, napravite z njima, kar hočete — jaz se ne menim več za to. Za ostale tri bom že jaz skrbel. Adio — alo, vi trije za menoj!“

Na ulici je nekoliko pomislil, pokimal in jo mahnil proti svojemu stanovanju.

Ko je dospel do hiše svojega stanovanja, je stopil v prodajalno v pritličju. Star kramar je sedel med vsakovrstnim starim pohištvom in ga vprašujoče pogledal.

Just se je preril mimo razcapanih foteljev, prevrjenih stolov in kupov starih, ponošenih oblek do njega in mu potrkal na rame:

„Pepo, kupčijo napraviva! Za dobro južino vam prodam vso svojo ropotijo, postelje, omare, perilo, vse, vse — a le če spravite vse vkup v pol uri iz stanovanja!“

Pepo si je zadovoljno pomel roke in kupčija je bila sklenjena.

Še isto dopoldne je preprosil Just svoje sorodnike, da so sprejeli vsak po enega njegovih otrok.

Ko je zvečer napol pijan pravil svojo zgodbo, ga je družba z občudovanjem poslušala. Mlada ženska se je privila k njemu in Just je ni odganjal.

Ivan Podrobnik:

Izza zavese.

(Dalje.)

Nasmehnil se je in je počasi zmajal z glavo: „Tega načrta bi moja Milka nikdar ne bila izvršila. Toliko jo že poznam. In on tudi ne . . .“ — „Vem, vem, da ne“, sem se zasmejal. „In ako bi skupaj v vodo skočila, bi se drug drugemu za hrbtom skobacala zopet ven. Ali denimo, da bi on ne bil tisti potuhnjeni lopov, kakor ga pozna midva, nego res oni otožni trubadur, kakor se je kazal nam in njej; in ako pomisliš, kako jo je imel popolnoma v oblasti, — ali se ti zdi izključeno, da jej ne bi bil, dan na dan ji isto stvar s svojim najbolj zamolklim in drhtečim glasom golčeč, polagoma sugeriral mnenja, da jima je to edina rešitev? . . . Zakaj da ji ni predlagal, naj skupaj pobegneta, je bil vzrok ta, da bi bil tak načrt veliko bolj izvedljiv in bi bila ona poštenjaka lahko vendarle prijela za besedo. Ako ga pa vzameva v svrhu tega najinega pogovora za sentimentalnega trubadurja, ne smeva pozabiti, da trubadurji nimajo za izvršitev takih načrtov potrebne energije. Toda do samomora bi jo bil baš take vrste turobni patron, ako bi mu bilo resnično do stvari, še najbrže spravil, pa naj bi bila tudi tista egoistinja, za katero jo imaš najbrže po vsi pravici. Zakaj, ponavljam, ne smeš pozabiti, da je bila popolnoma v njegovi oblasti in da jo je lahko sukal, kakor jo je hotel, — njo, ki je bila celo življenje vajena, da je ona premikala moške kakor na vrvici. In ne smeš prezreti, da je bila pozabila ves tisti svoj ponos, ki je bil naravnost značilen zanjo, in da se je potikala ž njim po zakotnih izprehodih, kamor se puščajo privabiti samo niti ne več dvoumne ženske. Opozarjam te dalje na to, da je bila dala iz rok na najslajšo radost drugih žensk, ki so jo kot lepo žensko seveda vse po vrsti sovražile, da je dala iz rok celo svoje najboljše orožje, s katerim se je toliko časa in tako ostentativno ponašala: svojo dotlej neomadeževano čast . . . Da, ako jo je spravil do vsega tega, spravil bi jo bil nazadnje tudi do „prostovoljnega združenja v smrti“. In kje bi bila potem zadnja dobra čustva do tebe?“ — „Toda v tem slučaju bi bila storila to, kakor sam praviš, pod sugestijo in ne bi bila odgovorna . . .“ mi je odgovoril. — „Evo ga, jo že brani, že zagovarja!“ sem se zasmejal. „Ne, zagovarjam“, je vzkipeł, „nego de-

batiram“. — „Ali debatiraš njej v prilog! Toda potolaži se, to ni nič hudega in nič čudnega: cosi fan tutti. Prišli so k meni v pisarno in so mi povedali, da so sami na lastne oči videli izginiti svojo ženo v njegovo vežo in so jo tam pred vrati čakali celo uro. Pa sem iz hudobnosti napravil vedno isto poskušnjo, katera mi je mimogrede tudi vselej brezdvomno pokazala, ali se misli možakar res ločiti, ali pa bi rad, da tudi njegovo stran poravnam (kanalje so kmalu izvedele, da rad „spravljam“ in v zadnjem času sem imel že skoro same „spravljive slučaje“), napravil sem vedno isto poskušnjo: Ali pa ni mogoče, sem pričental, da je šla vaša gospa k temu gospodu, kakor sama zatrjuje, le po kako knjigo ali štiri-ročno igrat ali po kaj drugega, kar je pač sama dala gospodu soprogu razumeti in kar je bilo vse sicer tudi mogoče, a za nezakonskega moža prokleta malo verjetno? E, da si jih videl: devet od desetih jih je zabilo v mene: »Kaj se tudi vam zdi, gospod doktor, da bi bilo to mogoče?« In na ta stupidni pogled in na to še stupidnejše vprašanje sem potem sezidal svojo „spravo“. Ne, prijatelj, zakonski mož mora priti nenadoma s svečo v roki v svojo spalnico in samo takrat se ne more več tolažiti, da morda „vendar ni prišlo do tega“; toda v tem slučaju se lahko tolaži z »zadnjimi dobrimi čustvi«. In se tudi“.

Toda, da končam poglavje o tem svojem prijatelju, naj ti samo še dostavim, da sta se z ženo res poravnala. Pozneje sem čul, da ga je prevarila še enkrat, to se pravi, da je on izvedel še enkrat, da ga je prevarila, toda tudi zdaj mu je hvala Bogu in njeni obzirnosti ostalo upanje, da ni prišlo do tega. In zopet sta jo vlekla dalje. Tokrat pa ni prišel več k meni po tolažbo. Ali je ni rabil, ali pa si je poiskal bolj sočutno dušo . . .

In tako zdaj preidem na poročilo o svojem lastnem zakonu. . . . Da, začnimo tako: Kaj je zakon sploh? Naš obč. drž. zakonik ga definira nekako tako: Zakon je — — —, ne, tako ne pravi, nego: zakon temelji na pogodbi, v kateri dve osebi različnega spola izjavita, da bosta živela v nerazrušljivi skupnosti, da bosta rodila in vzgojevala otroke in da si bosta drug drugega v vsem podpirala. S tem seveda ni povedano, kaj je zakon, ali je povedano kvečemu tako, kakor se je pri izpitu odrezal tovariš na vprašanje, kaj je denar: „Denar je, ako kdo kaj plača“. — Ako tudi rečemo, da postava definira zakon kot združitev v gori navedene plemenite svrhe, ne moremo priznati več, nego da ta definicija pove, kaj ogromna večina zakonov ni. Take namene ob poroki so imeli kvečemu tisti dol-

gočasni ljudje, ki so to definicijo napisali; da bi jo bili pa celo oni sami prenesli vsaj pri sebi v prakso, bi človek že celo dvomil, ako ne, da so jih bile tudi njih žene vredne.

Ali zakon sam v devetindevetdesetih od sto slučajev vendar predvsem ni tako dolgočasen. Vsaj ženske niso tako dolgočasne, kakor bi rada postava, ki si menda predstavlja zakon kakor kak lonec, ki ga lepo pristaviš k ognju, da se počasi začne kuhati „družinsko življenje“: Vse se vari lepo v redu; mož in žena enako skrbno pazita, da ogenj enakomerno greje, da se kaj ne prismoči, a tudi, da toplina preveč ne poneha. Za Božič, Veliko noč, za imendan se vrže kako koreninico za priboljšek v brodljo, a kar je glavno: vsako leto posnameta zakonca legitimno dete z vrha.

Pa hvala bogu (samo da tega boga nalašč pišem z malo začetnico), hvala bogu, pravim, da temu navadno ni tako: Sam vrag stoji ob ognjišču in zdaj podžiga, zdaj gasi; vrže zdaj pest soli, zdaj pest popra noter; zdaj prilije vode, zdaj octa, a zdaj zajame cel korec ven. Kar se pa legitimnih poberkov tiče, priplavajo na vrh, ko jih preplašena grešnika navadno najmanj pričakujeta.

Toda take stvari napravljajo življenje sploh in zakonsko že celo prenesljivo. Poznam vendar lepo število zakonskih mož, ki so jih žene enkrat, dvakrat, opetovano nasamarile, a niti enem ne bi bil mogel priznati, da mu je naravnost počilo srce. Nasprotno: skoro vsi so nanovo oživelili in začeli res živeti v tem ali onem smislu, pa makar, da so se začeli klatiti po pivnicah.

Ali ne misli, da po mojem mnenju mora priti prav v vsakem zakonu do prevare. Naravno, da govorim sploh le o „naših“ zakonih, o zakonih v naših „krogih“, z našimi „modernimi damami“. Toda tudi tu izvzamem predvsem vse žene, ki ljubijo delo. Naglašam i besedo ljubijo i delo. Delajo navadno vse, a skoro vse tudi z nevoljo in občutijo delo vedno le kot pokoro; seveda ne pokoro za svoje grehe, nego nezasluženo pokoro. Žena pa, ki dela iz onega notranjega nagona, „nima časa“, da bi ji prišle nečedne misli, kakor tudi nam resničnim „delavcem“ ne prihajajo. Dela pa tak delavec in taka delavka zato, ker je vsak dan toliko tega dela, ki ga je treba opraviti. In ne v delu samem, ki ga pač nihče ne more proglasiti za kak užitek, nego v tem opravljanju dela, v njegovem vmanjšavanju, ki se popolnoma krije s pojmom „opravljanja dolžnosti“, v tem tiči in iz tega izvira tista notranja zadovoljnost, ki stori, da oni, ki ga občuti, delo tudi vzljubi in ga z ljubeznijo opravlja. In iz takega pojmovanja „deloljubnosti“ izvira tudi narav-

nost nasprotno, nedelavcem v tem smislu tuje pojmovanje zabave, razvedrila: isto razlikovanje, ki deli ljudi v take, ki jedo zato, da žive in take, ki žive zato, da jedo.

Potem izvzamem tisti visoki odstotek žensk, ki jim manjka vsak smisel za „prešestvovanje“ v najširšem pomenu: v mislih, željah in dejanjih, ki jim, skratka rečeno, manjka — fantazije. Te ženske so ali pridne gospodinje, ki garajo in garajo vse življenje brez nevolje, a tudi brez zadovoljščine in ki postanejo možu, ako ni po sreči ravno tako top kakor one, v kratkem nekaj zelo koristen del hišne opreme; ali pa so silno lena in nemarna bitja, ki najrajša sede in ljudi obirajo. Te zadnje posegajo v moževo življenje toliko, da mu ga pošteno grenijo. Prve sploh ne posegajo in njih možje posebno radi zaidejo na prepovedane pašnike. Te može potem ljudje uprav glede na pridnost in zvestobo njih žen posebno obsojajo. A branili bi se lahko, da njih žene nimajo prav nobene zasluge ne na svoji pridnosti ne na svoji zvestobi, s čimer pa nočem oporekati, da niso reve vsega obžalovanja vredne, ker nimajo na moževi pregrešnosti tudi nobene krivde.

Predpogoji za v obče mogoče idealne zakone so podani samo z ženami, ki sem jih imenoval „delavke“. To so vedno tudi pametne žene; njih pamet je precej podobna moški pameti, in je bilo njih srce že pri izberi soproga pametno. In tak soprog bo večinoma tudi vedel ceniti, kaj je taka žena vredna in bo posebej tudi vedel, da ji ne manjka fantazije in da bi mu lahko postala tudi nezvesta, ako bi šlo prav za tem . . . Vse to bo primerno upošteval. Ob njej mu bo lahko življenje, ker ji njeno razumno srce nalaga tudi ono lepo pohlevnost, brez katere ženska ob vseh še tako sijajnih darovih ni ženska. In na zvestobo take žene bo mož tudi res lahko ponosen. Zakaj ni bolj smešne stvari, nego če se postavlja soprog ene onih, ki sem ji odrekel fantazijo, z zvestobo svoje žene. Kdo ti pa v nevarnost spravlja zvestobo tvoje putke? Ali ne veš, da so zapeljivci skoro vsi ptički, ki se hočejo z žensko zabavati v vsakem pogledu in ki odletijo že po prvem pogovoru, ako vidijo, da je tvoja ženica sicer jako lepa, a nič manj tudi bedasta ali pa dolgočasna.

S tem pa sem hvala Bogu tudi že opravil to vrsto poštenih in večinoma tako dolgočasnih — v življenju, v razpravah in v umetnosti dolgočasnih — žensk in vračam se z veseljem zopet k svojim ljubljenkam, k ženskam, ki so varale, varajo ali bodo varale, na vsak način pa bi lahko varale, k ženskam, ki sem jih vse življenje preziral in sovražil in se vse življenje z njimi pečal, k ženskam,

ob katerih sem največ užival in največ trpel, a še v trpljenju užival in v uživanju trpel.

E pa da, precej jih je bilo, niti ne vse lépe, — namreč „priznано“ lepe, — niti ne vse iz „boljših slojev“. Ali ne da bi hotel trditi, da so bile vse „moje“, — samo prešestvovale so z menoj, v srcu, v mislih, v besedah, v očeh . . . Ti si zopet mož, ki mi ne boš očital protislovja, ako ti povem, da sem imel neštetokrat priliko, zavzeti se proti oni brutalni sodbi velike večine moških, da so vse ženske enake, to se pravi vse vlačuge. V to najnižjo vrsto stavljam jaz naravnost neznatno število vsaj naših žensk; take razuzdanke ustvarja le velikomestni milije. Toda na to tudi ne polagam tolike važnosti, za mene je prešestvo prešestvo, pa bodi tako ali tako.

Ali seveda, samo na splošno govorjeno: v lastnosti zakonskega moža, v svojih zasebnih zadevah bi znal tudi jaz biti hvaležen ljubčku svoje žene in njej sami, da mi pustita „zadnji dvom“ ali vsaj „zadnje upanje“ . . . O, usmiljeni ljudje, o „iskreni prijatelji“, ne trgajte še zadnjega zagrinjalca s Saiške slike, — niti najjačji med nami bi tega dobro ne prenesel, da nimamo potem še gori omenjenega upanja na „zadnje dobro čustvo“ naših žen! Ali niti pojma nimate, koliko je ona zadnja tančica na sliki vredna! Iz nje nam spretna ročica naših žen stke polagoma iz samih zdaj iskrenih, zdaj ogorčenih pogledov in iz silno tankih logičnih nitk tako debelo zaveso, da komaj še vidimo, kako se tam zadaj za njo poljublja in ovija dvoje znanih senc . . . Že res, da vemo, kako sta se sestajala tu in tam; res, da vemo, kako je zahajala ona k njemu; spominjamo se, kako smo včasih vjeli med njima čuden pogled, ki takrat nismo umeli, kaj naj pomeni, a ki si ga zdaj tako lahko razlagamo. Neprestano se spominjamo, kako sta bila oba zardela, ko smo vstopili pred obedom, na katerega je bil povabljen seveda tudi on; čitali smo sami z lastnimi očmi pismo, ki ga je pisala ona njemu ali on njej z vsemi izbruhi strasti in zahrbtnimi nasveti, kako bosta nas še naprej sleparila. Da, vse to vemo, vsega se spominjamo in vse to smo videli, in še vsaj toliko si moramo misliti: zakaj sta napravila pri poslavljanju vedno tako, da sta bila vsaj za hip za našim hrbtom. Kako so se jima morale noge iskati pri mizi, ko sta sedla vedno tako, da sta bila drug ob drugem; kaj sta si mislila, ako že ne govorila, ko je nam zdravnik razkril v grlu nevarno in zavratno bolezen. Toda vse to nas tako ne boli, kakor nas skrbi le ena in vedno ista točka: ali je prišlo med njima že „tako daleč“ ali ne . . . In tega bolečega dvoma ne moremo in ne

moremo skriti in vedno iznova pridemo nanj. Takrat pa nas ona vselej tako iskreno začudeno pogleda: ali je res mogoče, da jo sumimo take ostudnosti?

Ako je že res obstojala med njima neka simpatija, česar niti noče zanikati, je bilo to golo in čisto prijateljstvo. In sami smo krivi, da je prišlo do tega, ker smo jo zanemarjali, ker smo potrebe njenega srca popolnoma prezrli, ker smo postali čisto navadni filistri, ki nismo mislili na kaj drugega, nego na svoje delo. Šele ko je videla, da nam je postala popolnoma odveč in da je sploh niti videli nismo več, si je mislila, da nam bo tudi malo mar, ako si izbere prijatelja za svoje srce. Da, bila je prepričana, da je nam to naravnost prav, ker nas ni več nadlegovala, da ji žrtvujemo vsaj malo našega časa, toliko bolj, ker nista pred nami prav nič skrivala, da sta si dobra in mi nismo storili niti najmanjše proti temu, kar bi bili vendar morali, ako nam ni bilo prav. Ona bi se bila temu takoj pokorila.

Ali nismo bili naravnost mi tisti, ki smo ga vedno vabili v hišo in ga pogrešali, ako ga le en dan ni bilo? Njej da je bilo to vedno streženje in potem tisto pospravljanje posode in čaš večkrat že res nadležno. Da, mi smo hoteli takorekoč in ne ona! Zdaj pa ji prihajamo s tem bedastim natolcevanjem! In da se pač vidi, kako jo on bolje pozna od nas, ker se ni nikdar predrznil niti omeniti takih stvari. Pa da bi se tudi bil, ona da bi že zato ne bila nikdar prekoračila dovoljenih mej, ker se dobro zaveda, da bi jo potem on ne mogel niti hip več spoštovati. A kar se ji zdi na tem našem sumničanju še najbolj čudno, je to, da mi sami najbolje vemo, koliko ji je na „takih stvareh“ . . . Ha, kar se tega tiče, bi pa res lahko živela celo življenje brez vsakega moškega.

Hm, hm . . . Kar se tiče onega „spoštovanja“, na ta lim ne gremo; ali skoro da bi imela ženska vsaj v tem pogledu nekako prav . . . Opazili smo bili res, da se nam že dolgo časa sem, ako le more, izmakne . . . Toda, ako natanko in nazaj pomislimo, bi tega o prvih časih našega zakona ne mogli ravno trditi. Ne bomo ji mogli uprav očitati, da se je kdaj ponujala, a še veliko manj, da bi se bila branila . . . In ako prav daleč nazaj pomislimo, daleč nazaj v njene dekliške in nevestiške čase, moramo celo reči, da je bila le naša zasluga, ako je na dan poroke s primerno opravičenostjo nosila venec na glavi . . . In ali smo mi vabili onega v svojo hišo — zato? . . . Ali bruhajo iz čustva „simpatije“ take besede, taki pogledi, taka dejanja, kakor smo jih čitali, videli in čutili mi?

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Silvin Sardenko, Nebo žari. Pesmi. V Ljubljani, 1916. Založila Katoliška bukvarna. M. 8°. 64 str. 1 K, vez. 1 K 80 v.

Ko sem odprl knjižico, sem na pragu srečal mal listič, najbrže od založništva sestavljen in priložen. Ta listek pravi, da na rahločutnega pesnika, kakor je Silvin Sardenko, svetovna vojska ni mogla ostati brez globokih vtiskov in da so opevane v ti zbirki bridke poizkušnje nad slovenskimi domovi z otožnim sočutjem, v „veličastnih akordih“, pa da „izzveni pesnikova lira, kadar se spomni nevpogljive zvestobe“ itd. — Vse ima svoje razloge, toda namena tega listka ne razumem. Če naj bo trgovsko priporočilo, je odveč, ko na sebi ne speča niti enega izvoda; če naj bo kratka kritika, je ravno nasprotno res. Da je namreč Sardenko tu notri le tam pesnik, kjer je čim bliže našim domom, tako tiho in žalostno samujočim in nič drugega, in da ga vsak korak, ki ga oddali odtod, oddali tudi od njega samega.

S Silvinom Sardenkom je bil vedno nekoliko križ. Vem, da je sam Oton, veliki mojster naše sodobne poezije, pričakoval že nekoč od njega velikih stvari. Iz tistih krajev namreč, kamor more stopiti samo poet v svečeniški halji, da s posvečeno roko odpre tabernakelj, vzame ven v zlatu in draguljih se iskrečo monštranco in jo v preprostoslovesnem okretu pokaže vernikom in nevernikom ... Ah, zadnjim še bolj, da naj jih pretrese sladki mraz prečudeznih misterijev ... Ni se zgodilo.

In vendar zadehti iz njegovih poezij tolikokrat po pristnem svetem olju, s katerimi so maziljeni pravi maziljenci božji ... Tega njegov, rekel bi, ožji tovariš Anton Medved ni imel. Bog mi odpusti primeru: Dober mlin je bil to, gladko je je tekel in dobro moko je tegnil. In bil je poet vseh, ki jim je do krepke, okusne pogače. No, poet poetov Anton Medved ni bil, tistih namreč, ki iščejo sladkodišečih potic ... Kaj potic! Doli po Bolgarskem so baje mlinci, ki meljejo same rože in daleč naokrog diši po rožnem olju ... Da, s Silvinom Sardenkom je bil vedno malo križ ..

Bolje je, da povem kar v prozi: Manjka mu, kar imenujemo „samokritika“. Tako je omamljen dišav lastnega srca, da takorekoč le tava čez cvetno polje poezije, grabi v ti opojnosti na desno in na levo in trga in žalibog tudi povija vsevprek cvet in plevel. In to je najhujše: zdi se, da le prečesto ne loči plevela od cvetic. Pravzaprav kakor bi niti ne vedel, da je Bog dal enega in drugega in navadno kar pomešano. Zakaj potem bi moral vsaj to pomisliti, da je Bog poslal na svet poleg samokritike za one, ki je nimajo, tudi — kritiko; namreč tisto kritiko, ki je tako koristna, če jo človek povpraša za svet, predno postavi šopek v izložbo. Vsak je nima tako pri rokah, za Silvina Sardenka vemo, da mu je treba samo pomigniti. Isti, ki mu je povedal to, kar mu je v „Dom in svetu“, bi mu bil gotovo že prej; in tam bi ga bil potem lahko tako pozdravil, kakor se mu vidi, da bi ga bil rad.

Tak, kakršen je Silvin Sardenko stopil zopet pred nas, je kakor ustvarjen, da človek na njem pokaže nekoliko temeljnih zakonov poetike, na primer, kako se z eno samo besedo skvari na sebi lepo stvar; ali pa pri njem še posebe, kako se časih z eno samo posrečeno kitico reši pet popolnoma ponesrečenih.

Zgrabil bom besedo, kjer in kakor pride, ko mi ni na tem, da bi v ožjem smislu poročal o knjigi. Iz razlogov vseobčega varčevanja pa naj mi bo dovoljeno, da verzov ne citiram drugega pod drugim.

Mika me, da vzamem najprej oni dve pesmi, ki ju je „Dom in svetov“ kritik doslovno navedel kot najbolj vzorni cele zbirke. Pesem „Domotožje“ citira kritik tako: „Nizke hiše — v gostih jablan sredi, — ozka vrata — z drobnimi pogledi, — varne strehe — z vdanimi pokloni, — lepi dnevi — s tihimi žatoni: — Duši moji — toži se za vami, — včasih s smehom, — včasih pa s solzami“. Prijatelju sem takoj rekel: „Vidiš ga Sardenka! Kdaj so še vrata drobno gledala? Da je postavil besedo „okna“ tja, — kolika lepota!“ In poglejte čudo: v knjižici res stoji „okna“ ter se je moral res le ali poročevalec zapisati ali pa stavec zgrešiti. Tako je pesmica brezhibna. Za svojo osebo bi sicer za dvajset let prepovedal pesnikom rabiti „solze“; toda če se naš fant v strelnem jarku tako spomni svoje vasice, kakor se je ta, mu človek ne more zameriti, da so se mu zameglile oči . . . In zdaj k drugi! „Zvoni. — A hiše božje — nikjer ne vidijo oči. — — Dehti — po rožni sreči. — A sreče od nikoder ni. — — Šumi — pod starim mlinom. — A mlin stoji že leto dni.“ („Pesem“). Prva kitica je nekak uvod in „na sebi“ res dobra. Enako dobri sta druga in tretja. Ali prva govori o nečem konkretnem in tretja še bolj; „sreča“ v drugi pa je vseskozi abstrakten pojem. Moralo bi dehteti po rožah ali čemerkoli, kar se lahko — vidi; seveda bi bila potem vsa kitica drugačna, a to ni moja stvar. Obenem je ta pesmica primer, da tretja prelepa kitica s prvo tako skladno zvezana pesmi v najstrožjem pomenu ne more rešiti. Pač pa se je dogodilo to na prežeden način v „Legendi“ (str. 59), ki jo jaz zato prištevam med najlepše v zbirki. Predolga je, da bi citiral vseh sedem kitic. Marija roma z Detetom in Jožefom. Žejni so. Jožef gre in prinese grozdja. Dete vzame in trga; „med prsti se izpremeni kipeči sad v žarečo kri“. Marija se čudi in prosi Dete pojasnila. „Gospod odkrije ji skrivnost iz svojih tajnih globočin“. O, kako nerodno je to povedano! Da, vse doslej je več ali manj nerodno, celo banalno; toda tu se naenkrat Božje Dete res razodene in pesnikova „lira izzvani v veličastnih akordih“: „In kdor bo hotel tiste dni — tolažbe za nepókoj svoj: — priroma na vinograd moj — pit mojo sveto Rešnjo Kri“. Vidiš, poet, zdaj si imel monštranco v rokah! Celó neverniki so pokleknilí in čudno grenko jim je bil v prsih, da niso deležni . . .

Če bi hoteli zbirko razdeliti po našem starodavnem geslu, lahko rečemo, da je v oddelku „vse za vero“ še ena dobra: „Vsem, ki so blage volje. IV.“ „Ti Devica, se nam čudiš . . . Vse stopinje so krvave, — kamorkoli noga stopi, — v krvi zarudé planjave. — — Gloria nekje odmeva — daleč gori ob prestolu; — doli k nam nocoj se sliši — kakor tiha pesem v molu“. Res da sta tretji in četrty verz prve kitice pravzaprav že pleonastična in da je sploh čudno, kako da „zarude planjave, kamor noga stopi“; toda iz pesmice ti diha otožno „občutje“. Vseh ostalih pet tega cikla pa nas pusté hladne. Istotako tudi „Kraljici miru“. Da bi še vprašali, kdo je tisto „geslo (!) milega glasu“? „Sladka pesem blagih src“ ali Marija? V „Ob večni luči“ se poslužuje pesnik Župančičeve „Visle in Drina“, a na svojo škodo. In če sprejemem v ta oddelek še „V sveti noči“, moram le opomniti, da je ne razumem. Kdo je oni, ki je vojaka na straži kar z opozoritvijo, da je sveta noč, spravil do tega, da „poklekne in blagoslovljen vstane“? In zakaj potem „Sveta noč izgine — tihoma s poljane“? Samo tega smo gotovi, da smo na bojnem polju. Zakaj „onkraj straže včasih — konj vojaški hrzne“. Res treba je bilo povedati, da konj ni cirkuški! Brez zamere, ampak takih mašil ni treba.

Da o vsem drugim niti ne govorim, — Sardenku je že drugi povedal, da verzi še ne delajo iz proze poezije, — prehajam na oddelek za „dom“, ki je ne samo najboljši nego tudi najobširnejši. „Dom“ namreč v najširšem obsegu, pa naj se ga spominja naš vojščak tam zunaj v krvavi tujini, ali pa njega njegovi doma. Tu sem spada pač tudi „Bron“. „Bratje, nimam je kovine, — da bi dal jo za bojnine — naše mile domovine. — — Le en droben kip od bron. — To je ona, to je ona — Doloroza! Tiha zona (!) me obhaja, tožna Mati, — če bi moral tebe dati — tvoj spomin in kip tvoj zlati“. Kako zlati? Ali ni „od bron“? Ali pa je „zlat“ le v prenesenem pomenu? Konec je slab. Pa to je sploh slaba pesnikova stran, da tu popolnoma pozabi na oni slavni *tertium comparationis*, tam zopet na sebi dobro zamišljeno sliko naenkrat premakne; tu z nesrečno rabljenim epitetom pokvari, kolikor se le da pokvariti, tam zopet izusti banalnost, ki bi je „lajik“ ne zagrešil. Najnavadnejše je pa še to, da pove nekaj, kar se samo po sebi razume, ali pa da rabi izraz, ki absolutno ni na mestu. Naj navedem najprej nekaj takih banalnosti: „O naredite konec prepirom!“ Ali: „Z Bogom, bratje! Mi soldatje — bojni svatbi bomo svati“ (8). „Ves obraz uho. — — Človek se trudi, da bi v verzcu „Vojna vlada“ (43) našel česa drugega, a zaman; pesnik rabi izraz „vlada“, kakor pravimo: draginja vlada. Kdor je prvi dal „miru“ žezlo v roko in ga kraljevski poseebil, je seveda napravil lepo stvar; danes zahteva že korporal, da „vlada“ mir v kosarni in pesnik mu mora besedo prepustiti, ali pa napraviti z njo novo lepo stvar. — In zdaj še nekoliko primerov slabih, to je premaknjenih ali pa le preveč „drznih“ metafer in drugačnih figuralnih izraženj. „Le šum lesov — večernih ros vesel pastir“ (42). Ne samo, da je to že nemogoča metafora, nima z ostalim tudi ničesar opraviti. Ali: „kot potoka dva s planine, — lálhke moje so noge; — kakor težek voz v planino, — težko moje je srcé“ (13). Tu vsaj razumemo, kaj hoče pesnik povedati; toda če je že čudno noge primerjati dvema potokoma, je primera srca s težkim vozom že naravnost kuriozna, pa naj bo še tako težko to srce. In v isti pesmi: „Zdravi, znanci! Znanke, zdrave! — Kaj se v oknu tam blesti? — Ali se mi rosa bliska, — ali se nekdo solzi?“ Ne, prijatelj, ta dvom je tu nemogoč! Če si dovolj blizu, vidiš, kaj je, če si bolj daleč, ne vidiš ne solze ne rose. — Ali: „V žepu tesna ura repetirka trka, trka kakor bela smrt, — tiha tkalka tke mrtvaški prt“ (20). Ali eno ali drugo! Pa še bi bilo vse polno ugovarjati nemu in drugemu. Ta pesem bi bila sicer prav lepa, da soprog ni objavil svojega odgovora ženi in pokvaril čudovito lepo intimnost njenega pisma. Potem: „Atek je padel. Sinek pomisli, — v grozni zibéli strelnega jarka. Atek je padel. — Sinek ne plakaj, zibel je tvoja — angelska barka“ (23). To že, ampak kaka vražja zibel je kljub temu strelni jarek? Neprijetno me je dirnil izraz „domovina“ v „Siroti“: „Povsod je letos takšen čas, — da vsa je naša domovina — kot ena sama bolečina“ (29). V ustih preproste sirote namreč zveni ta izraz tako šolsko, kar se tiče pesnika, tako literarno. Tako se mi zdi tudi ono: „Lilije, vaša čista daritev — naj le dehti pod milo nebo — stvarniku v slavo — meni v slovo“ (12). Ko je pesmica na koncu konca vendarle ljubavna! Ali tudi, če piše „Ranjenec“ očetu in mu naroča, naj njivo „Na slemenih“ posejejo z deteljo rožnoživo, da si bodo mislili, kadar jo bodo kosili: „S.nova je tekla živa kri, — da prosta ti si njiva“ (32). Še korak dalje in pesnik je sredi najhujše proze, kakor se mu je dogodilo več ali manj tudi v „Konjeniku“. Mogoče, da Sardenko to vendarle vsaj instinktivno že sam čuti ter mu je treba priznati, da se le redko oddaljuje od svoje prave domene, nedolžne intimnosti. Dosledno tudi večinoma pusti svoje pesmice prav rahlo

izzveneti . . . Čudna izjema je zato „Cerkev na gori“. Tu nas pesnik v dveh lepih kitalah pripravi, da bo jutri v gorskem selu praznik, „pa ni fantov in mož doma. — Daleč tam se vojskujejo, — včasih vmes premišljujejo: — Jutri, jutri bo praznik zlat. — Lani, lani smo vrh planin — nesli škrlatni baldahin, — letos so naše roke škrlat“. Ta pesmica ima toraj „poanto“ in še celo jako hudo poanto. Bolje, da bi je ne imela! Ako bi bil njegov junak v „Vrnitvi“ manj bahat, bi nam bil ljubši, ko je namreč — Sardenkov. To je ona lepa reč pri tem pesniku, da mu človek niti oddaleč ne more očitati, kar je takorekoč za petami skoro vsem „nežnočutnim“: klavnosti! In zato naj bi napel tudi vse moči, da doseže, da ne bodo ž njim zadovoljni le nežnočutni čitatelji, nego tudi očalasti kritiki. Lepših verzov med mnogimi slabimi res ni treba, nego so ti: „V temnih valovih tvojih gredic — videl sem otok belih cvetic“ („Lilije“), ali: „Temna pesem. Divji ptič šrapnel — krvožejno je pripel“ in: „Letos polna blagoslova — žitna njiva je kot gozdič zlat“. (21) „Spavaj, sinko! — Angel tvoj nad tabo diše. — Zunaj divja vihra piše — črke grozne, — črke črne: zvite veje“. („Mati“). „Astre so mi razodele (namreč, da bo ženin ranjen), astre moje raznobojne; — vse so spale še pokojne, le rudeče so zacvele“. („Astre prerokujejo“). „Ta polni glas (zvona), — ki v njem je moja tiha vas; — in sveti hram — med lipami na griču tam; — in ljubi krov — pod plaščem bisernih snegov“. („Na bojni straži“). In še precej bi jih našel takih mest; popolnoma zadovoljen pa sem izmed 48 pesmic edino z dvema („Na bojni straži“ in „Domotožje“); dvanajst bi jih brez usmiljenja črtal, in še lepo, lepo število bi jih pustil med svet le po temeljiti popravi ali celo preosnovi. Če bi bila zbirka namreč moja in bi imel človek proti sebi to ostro sodbo, ki jo imamo proti drugim.

„Dom in svetov“ kritik čez vse hvali lepoto Sardenkovega jezika in ga stavi celo poleg Župančiča. No, to bo vendar preveč časti! Da, kje je v Sardenku le oddaleč ona že bajna zvončnost in skladnost Župančičevih verzov? Lep, ljub je ta Sardenkov jezik, toda nikako novo razodetje. Ne da bi hotel manjšati zasluge ne tega ne drugih slovenskih pesnikov, moram vendar opozoriti na to, da je naš jezik že od narave ustvarjen za poezijo. In to ni vsak. Heine je pač gotovo ljubil jezik Francozov in tudi do vseh globin poznal njegove lepote, verzov v njem tudi on ni imel rad. Kdo bi s slastjo ne poslušal hrvaškega govornika, posebno če zveni izza njegovih besed ona čudovita bosanska ali tudi že dalmatinska melodika, — ob verzih vendar občutiš pomanjkljivost omejenega naglaševanja. Zato pri Nemcih prihajajo vrline jezika zopet bolj v poeziji, nego v prozi do veljave in še v italijanščini zveni verz bolj od proze. Kajpada ima te vrste jezikovna vrlina lahko tudi svoje slabe posledice. Mogoče se ji imajo uprav naši verzifikatorji zahvaliti, da veljajo celo pri „boljših“ ljudeh za pesnike. No, kakor so njih verzi sladki in gladki, z njimi bi ne poskušal kazati tujcu lepote naše govornice: bal bi se, da bi začutil vso plehkoto njih misli in čustev iz njih. Ne, s temi kositarskimi glasovi bi ne šel vabit, nego Župančičeve orglje bi odprl, da bi šlo tudi do notranjih ušes. In potem bi vzal za izpremembo še Sardenkovo sladko piščalko . . . Zakaj toliko in nič več je njegov jezik.

Končno nočem zamolčati še ene hvale: Med tistimi „vojnimi liriki“, ki se zdaj producirajo po primerno ali neprimerno večjih literaturah, bi bil naš zastopnik kralj! Dva latinska pregovorata, katera začenjata z „inter“, mi prihajata na um *inter arma*. No, če bo „post arma“ Sardenko tekmoval za krono v drugačni družbi, bo mene v prvi vrsti veselilo, ako te moje vrste niso bile zaman, tudi kar se njega samega tiče . . .

Dr. Ivan Podrobnik.

Publikacije „Jugoslavenske akademije znanosti in umjetnosti v Zagrebu“ za leto 1915. Razredi histor.- filološki in filozof.- juridični.

Po večletni vakanci ima sedaj Jugoslov. akademija novega pokrovitelja v osebi nadškofa dr. A. Bauerja in tudi novega predsednika dr. Toma Maretića. Med knjigami hist. filološkega razreda nam podajata dve obsežno arhivno zgodovinsko gradivo, in sicer: „Hrvatski saborski spisi“, (od l. 1537—1556), uredil prof. Šišić kot 36. knjigo „Monumentorum spectantium historiam Slavorum meridionalium“, in „Statut i reformacije grada Trogira“, uredil dr. Ivan Strohal, kot 10. knj. „Monumentorum historicoiuridicorum Slavorum meridionalium“. Prof. Vjekoslav Klaić je v 206. knjigi „Rada“ priobčil tehtno izvirno študijo o „hrvatski pragmatični sankciji“ (str. 61—135). Čitatelj se tu na temelju novih zgodovinskih dokumentov in Klaićevih izvajanj uveri, da je hrvatska pragmatična sankcija, ki so ji nekateri hoteli jemati pravno moč, polnoveljaven državnoopraven akt, ki so ga v smislu štiridesetletnega razvoja izza Zrinjski-Frankopanske katastrofe izvršili hrvatski stanovi v močni zavesti hrvatske samostalnosti napram Ogrski. Proti Ogrski, ki je poudarjala stališče, da si po smrti moške veje Habsburžanov svobodno voli kralja, so se Hrvati izrekli tudi za žensko lozo habsburško z določbo, da naj Habsburžan, njih kralj, stanuje v Avstriji in vlada obenem tudi Štajerski, Koroški in Kranjski. Zadnja določba ni merila morda na kako ujedinjenje Hrvatske z avstrijskimi deželami, ampak je hotela zabraniti le slučaj, kakor je bil za cesarja Rudolfa II., ki je stanoval v Pragi. Prvi pokretnik hrvatske pragmatične sankcije je bil banov namestnik škof Estererhazy. Na Dunaju so bili v zadregi, ker so Ogrji na požunskem saboru že rogovilili proti Hrvatom, a Hrvati so trdno vztrajali na svojem stališču ter s tem priponogli, da so tudi ogrski stanovi l. 1723. sprejeli pragmatično sankcijo. — Dr. Ivan Kašumović je priobčil razpravo „Dva originalna fabulista“. To sta Dubrovčana Ferić in Appendini s konca 18. stoletja, ki sta pisala basni v jeziku svojega vzora Fedra. Ferić je „ilirski“, t. j., domače poslovice oblačil v obliko basni in to je njegov pomen. Isti avtor je v 207. knjigi „Rada“ podrobno raziskal vprašanje, odkod je Slavonec M. A. Reljković prevajal svoje basni. — Dr. P. Kolendić je objavil študijo „Fra Pavao Posilović i njegovo Nasladjenje“ (206 knj., 168—217). Bosenski frančiškan Posilović, pozneje škof skradinski, je v svojem „Nasladjenju“ (Benetke, 1639) podal v glavnem prevode Italijanov Cambija in D' Angela. V tej študiji imamo nove podatke o nekdanji razširjenosti cirilice po Dalmaciji. — Gimn. ravnatelj Vladoje Dukati nam razkriva doslej malo znanega kajkavsko-hrvatskega pisatelja „o. Gregorja kapucina“, z rodbinskim imenom Jurija Malevca, ki je bil doma z Vinice v Beli Krajini (1734—1812). Maljevac spada po vrednosti knjiž. produkcije med prve kajkavske pisatelje; njegov jezik je čista, jedrnata kajkavščina, le da ima včasih že štokavske primesi. Vsi njegovi spisi so izšli v Zagrebu, le „Nebeski pastir“ (sve-topisemski dobri pastir išče ovco) je l. 1785 tiskan v Ptujju. Ta Beli Kranjec in zgovorni kajkavski propovednik je začel svoje pisateljsko delovanje z obsmrtnim govorom na cesarico Marijo Terezijo, končal pa z „Življenjem kapucina iz roda Leslya“ (rokopisno, 1799); vmes pa spada nekaj časopis v verzih, poročilo o takratni avstrijsko-rusko-turški vojni po zgledu Vizetovičevega „Odliljenja Sigetskega“. Dasi nas zagotavlja svoje nepristranosti, vendar pušča čisto svobodno pot svoji domišljiji, ki je v smislu mnogih onodobnih nemških letakov spremljala umikanje Turkov iz srednje Evrope s humorjem in sarkazmom. — Prof. Šišić je priobčil svojo hipotezo o starem madžarskem imenu „Nándofejérvár“ za mesto Belgrad. Drugi del imena ne dela nobenih težav; „fejérvár“ je prevod srbskega Belgrada, a kaj je „Nandor“

ali „Landor“? Na podlagi kritične analize srednjeveških poročil izpodbija Šišić dve dosedANJI podmeni — prva tolmači to ime kot „Grški Belgrad“, druga pa za „Bolgarski Belgrad“ — ter dokazuje, da je Nándofejérvár imenovan po lekaviti ali „vračarski“ rastlini madž. „nandor“ (Gundelrebe), oziroma po brdu „Vračaru“ pri Belgradu. — Dr. Josip Bösendorfer nam je podal v razpravi „Prvi dani u životu županije virovitičke poslije reinkorporacije“ (1745—49) nazorno konkretno sliko socialno-kulturnega stanja Slavonije po osvoboditvi izpod turškega jarma. Marija Terezija je pokrajino združila s Hrvatsko in sedaj se je začela hajka: uradništvo tuje, nemoralno in pokvarjeno, obe cerkvi pokvarjeni, vlastelinstvo večinoma tuje, pa Trenkovi panduri, vse to je del prebivalstva gnalo v hajduke, ki so četašili celo po mestih. Velikemu zlu je odgovarjala torturna justica, ki je na mučilih izpraševala kaludjere, razbojnike, katolike in pravoslavne. — Posebe se naglašamo slovensko razpravo dr. Fr. Kidriča: „Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije“ (knj. 206, str. 25—60; v ponatisu 36 str.), ki je stvarno nadaljevanje njegove študije „Francosko-ilirska loža prijateljjev kralja rimskega in Napoleona v Ljubljani“ (v „Slovanu“ 1914). Študija sloni na policijskih poročilih, ki se nahajajo v arhivu notranjega ministrstva na Dunaju. „Zaupniki“ in oficijelne osebe so pošiljale policijskemu prezidiju na Dunaj poročila o framasonih. Često so pri teh poročilih sodelovali nestvarni motivi, vendar se zdi, da je večina list precej zanesljiva. Posamezne lože so eksistirale že pred Francozi in možje domačini, ki so bili že prej framasoni, so z veseljem pozdravili nove prilike, ko framasonstva ni bilo treba več skrivati. Pravi utemeljitelji in voditelji novih lož pa so bili Francozi, ki so kljub zatrevanju, da sta vera in politika izključeni iz framasonstva, gojili z njimi napoleonsko-francoski patriotizem in svobodomiselnost. To so vedeli oni sami in drugi. Zato se je framasonstvo in francozofilstvo v policijskih poročilih identificiralo, in zato so na Dunaju hoteli čim natančneje biti poučeni o članih lož zlasti v bivših ilirskih provincijah. Dr. Kidrič našteva in označuje osebe, ki so se imenovalе kot članice dubrovniške, karlovske, kotorske, reške, splitske, šibeniške in zadrške liste — nad 250. — Prof. Rešetar razpravlja o Tomi Natalić Budislaviću i njegovem „Collegium Orthodoxum“ u Dubrovniku (1635—1648), ki je imel namen, dijake trebinsko-mrkanske škofije v Hercegovini uvajati v latinščino in s tem vzgajati za „pravoslavno“, t. j. pravoverno katoliško cerkev. — Prof. Körbler poroča „Iz mladih dana triju humanista Dubrovčana 15. vijeka“ po njih latinskih pesmih, ki so deloma klasične kot latinske pesnitve, vse pa ponazorujejo moralno in ljubavno življenje takratne dubrovniške mladine. — Končno je še omeniti razpravo dr. Ivana Strohala, marljivega raziskovalca pravnozgodovinskih spomenikov: „O starosti in redakcijama dubrovačkoga statuta“ (knj. 207).

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* (knj. XX., sv. 1) ima na čelu razpravo Antona Dobronića: „Ojkanje“ (Prilog za proučevanje geneze naše pučke popijevke) s sledečim rezultatom: Najprimitivnejši element glasbe vobče, a naše ljudske popevke posebe, je očuvan v pevu zloga „oj“ v ojkanju dalmatinskega Zagorca. Glasbeno je mnogo bolj formiran oni del ojkanja, ki se izvija nad tekstom* (?), a z izključenim elementom harmonije; ta faza odgovarja razvoju glasbe iz starogrškega do srednjega veka. V tretjo fazo spada naj-novejša ljudska popevka z izrazito melodijo v dur in mol-sistemu. — Pod naslovom „Ljekarstvo crnogorsko“ poroča Mojo Medić o starem narodnem zdravljenju ran v trebuhu z mravljinjimi glavami. — Vladimir Ardalić opisuje letne običaje v Bukovici v Dalmaciji; Josip Koterski je pa začel narodopisni opis župe Lobora

v županiji varaždinski; Ivan Zic podaje „frazе in poslovice“ iz Vrbnika na Krku; Juraj Božičević opisuje otroške igre v okolici Čakovca; urednik dr. Dragotin Boranić odtiskuje rokopis, ki se je do nedavno nahajal v Djakovu in ki ga zato imenuje „Djakovačka ljekaruša“. Ivo Šajnović je objavil nekaj „dekliških pesmi“ iz Bosne, Ivan Krmpotić pa nekaj šal o liških „ribničanih“ Mazinjanih. Razen tega je še nekaj imen za narodno obleko v Bosni, par ugank iz Voloska; v Konavlih v Dalmaciji štejejo čas od Velike Gospojnice do Božiča po „trichah“, to je po treh tednih.

Dr. Fr. Ilešič.

Otto Hauser, Die Lyrik des Auslands seit 1800. Verlag von A. Voigtländer in Leipzig, 1915. 8° 181. str. — To delo omenja na str. 160 tudi slov. pesništvo takole: „Die slovenische Versdichtung hat nur in dem formschönen Sonetten- und Stanzendichter France Prešeren (1800–1849) und in Anton Aškerc (geb. 1856) Dichter, die über die Sprachgrenzen hinaus bemerkenswert sind. Aškerc, der ursprünglich katholischer Priester war, hat sich zum Sänger der krainischen Reformation und namentlich ihres Begründers, Primus Trubers, gemacht. Er ist vor allem Balladiker. Neben ihnen mag noch Josef Stritar (ursprünglich Stritter, geb. 1836) als ein Dichter Münchener Richtung genannt sein. Naturgemäß wurden, wie schon die Tschechen, auch die Südslaven, zunächst fast ausschließlich von der deutschen Dichtung angeregt und beeinflußt. Wie Kollar war auch Prešeren deutsch gebildet, und ebenso waren es die „Illyrier“, die um 1830 den Traum von einer einheitlichen südslavischen Kultur träumten, aber nicht einmal den Anschluß der Slovenen an die Kroaten erlangten. Ihr Hauptapostel Ljudevit Gaj (ursprünglich Ludwig Gay, 1809–1872) war selbst Deutscher. Kollar hatte ihn für die slavische Idee gewonnen. Gaj, der das Kroatische nur allmählich beherrschen lernte, schrieb mehrere patriotische Lieder. Auch Stanko Vraz (eigentlich Jakob Fras, 1810–1851) war nicht Kroat, sondern von Vaterseite Deutscher, von Mutterseite Slovene“.

O. Hauser živi na Dunaju in tukaj bi se pač lahko malo bolj objektivno informiral o stvari, o kateri piše. Ali pa morebiti glede Slovanov objektivnost ni na na mestu?

V knjižici je Aškerc omenjen še enkrat in sicer pod črto na strani 136. pri govoru o švedskem pesniku grofu Karlu Snoilskem. Tam čitamo sledeče: „Der Vorfahr (Snoilskega) war ein um seines Glaubens willen ausgewanderter krainischer Protestant Snoilschik. Nicht zum wenigsten Snoilskys wegen hat Alfred Jensen, der bekannte Anwalt und Übersetzer der Slaven, Gedichte des Slovenen Anton Aškerc ins Schwedische übersetzt“.

Pav. Flerè.

Popravek. V Funtkovem prevodu „An die Soča“ (marčeva številka „Lj. zvana“ str. 143 in 144) čitaj 49. verz: in die von dir getränkten Auen (ne: Gauen) in 66. v.: steig auf im Donnerlauf (ne: Dauerlauf).

Mestna hranilnica ljubljanska

:: Ljubljana, Prešernova ulica št. 3. ::

Največja slovenska hranilnica!

Vlog koncem leta 1915 je imela vlog . . . „ **48,500.000.—**

Rezervnega zaklada „ **1,330.000.—**

:: Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po ::

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je **pupillarno varna** in stoji pod kontrolo **c. kr. deželne vlade**. Za varčevanje ima vpeljane lične

domače hranilnike.

Narodna knjigarna v Ljubljani

priporoča sledeče knjige:

Atila v Emoni. Romanca. Napisal Ant. Aškerc. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v, s pošto 10 v več.

Brodkovski odvetnik. Roman. Češki spisal V. Beneš-Šumavskiy. Cena broš. 1 K 50 vn., vez. 2 K. 50 vin., s pošto 20 vin. več.

Čez trnje do sreče. Roman. Spisal F. Senčar. Cena broš. 1 K 20 vin., vez. 2 K 20 vin., s pošto 20 vin. več.

Greh in smeh. Zabeljene in osoljene kratkočasnice. Zbral Tinček Hudaklin. Cena 1 K, s pošto 10 v več.

Gospod Žabar. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 80 v, s pošto 10 v več.

Narodni kataster Koroške. Spisal Ante Beg. Cena 60 v, s pošto 70 v.

Gospod Bucek. Humoristično-satirične in resne sličice iz sedanjosti. Spisal Luigi Calco. Cena broš. 70 v, s pošto 10 v več.

Kralj Matjaž. Zgodovinski roman. Spisal Fran Remec. Cena broš. 2 K, vez. 3 K, s pošto 20 v več.

Lepi striček. (Bel-ami.) Roman. Francoski spisal Guy de Maupassant, prevel Oton Zupančič. Cena broš. 3 K 50 v, vez. 4 K 70 v, s pošto 20 v več.

Ljubezen in junaštva strahopetnega praporščaka. Zgodovinska povest. Cena broš. 80 v, vez. 1 K 60 v, s pošto 10 v več.

Rienzi zadnji tribunov. Zgodovinski roman v dveh delih. Spisal Edward Lytton-Bulver. Cena 4 K, vez. 5 K 20, s pošto 20 v več.

Kmetska posojilnica ljubljanske okolice

registrovana zadruga z neomejeno zavezo v Ljubljani

:: obrestuje hranilne vloge po čistih ::

4³/₄ %

brez odbitka rentnega davka, katerega
plačuje posojilnica sama za svoje vložnike.

Posojilnica posojuje svoj denar na varna
kmečka posestva, radi tega je tudi ves
denar pri njej popolnoma varno naložen.

Gospodarstvo posojilnice vodijo gg.:

Ivan Knez, veletržec in velepos. v Ljubljani.
Andrej Šarabon, veletržec in pos. v Ljubljani.
Josip Lenče, veletržec in posestnik v Ljubljani,
Ivan Mejač, veletržec v Ljubljani,
Anton Pogačnik, posestnik v Spodnji Šiški,
Franc Jarc, posestnik v Medvodah,
Avgust Jenko, posestnik v Ljubljani,
Alojzij Vodnik, kamnosek in pos. v Ljubljani.

Rezervni zaklad nad K 900.000.—.
Hranilne vloge nad K 20,000.000.

:: :: **Ustanovljeno leta 1881.** :: ::